

OCENE IN POROČILA
 RECENSIONI E RELAZIONI
 REVIEWS AND REPORTS

Radovan Cunja

"NUOVI DATI SULLA CERAMICA DAL BASSO
 MEDIOEVO AL RINASCIMENTO IN FRIULI:
 PRODUZIONE LOCALE E DIFFUSIONE VERSO LE
 AREE TRANSALPINE". Giornata di studio. Udine, 16
 marzo 1996 ([tudijski dan. Videm, 16.3.1996)

Mestni muzej v Vidmu (*Civici Musei di Udine*) in furlansko arheološko društvo (*Società Friulana di Archeologia*) sta organizirala [tudijski dan o problematiki poznosrednjeveške in renesančne keramike v Furlaniji, njeni produkciji in povezavah s sosednjimi območji, ki je potekal 16.3.1996 na sedežu društva v obnovljenem gotskem stolpu mestnih vrat (*Torre di Porta Villalta*) v Vidmu. Obsežen program predavanj je bil razdeljen na naslednje tematske sklope: severovzhodna Italija - splošni problemi, nove arheološke najdbe iz Furlanije, posebej primer Vidma, sosednja območja (Slovenija, Avstrija), problematika restavriranja keramičnih najdb.

V uvodnem predavanju je bilo podano stanje raziskav obravnavane problematike v severovzhodni Italiji (S. Gelichi, Università di Pisa), sledila so predavanja o novih najdbah arhajske majolike v Ogleju (F. Maselli Scotti, Museo nazionale archeologico di Aquileia), o najdbah keramike na furlanskih gradovih (V. Tomadin, Centro I.R.Fo.P. di Gradisca d'Isonzo) in problem ponovne uporabe ponorenenih lonarskih izdelkov iz lonarske peči, odkrite v Pordenonu (C. Tommasini, Pordenone).

[tevilne nove najdbe iz Vidma so bile osvetljene z vevidikov: najdbe renesančnih keramičnih plošč iz palače ex Dolfin (G. Malisani, Soprintendenza ai B.A.A.A.A., Udine), prvi podatki o keramičnih najdbah iz palače ex Dolfin (M. Buora, Civici Musei di Udine), produkcija lonarske peči v ulici Brenari (G. Cescutti, Società Friulana di Archeologia), predstavitev računalniške obdelave ornamentalnih motivov na renesančni keramiki iz omenjene peči (A. in A. Saccavini, Società Friulana di Archeologia) in pomen arhivskih virov pri raziskovanju lonarske obrti na primeru [upnije S. Quirino med 16. in 18. stoletjem (C. Galanti, Udine).

Popoldanski del se je začel s tremi predavanji: o keramiki med Padom in Sočo (M. Munarini, Padova), o grobi keramiki z "lonarskimi znaki" na dnu posod in vpražanjih njihove interpretacije (A. Negri, Padova) ter o

dokumentarnih in arheoloških virih za keramično produkcijo (R. Costantini, Udine).

Sledil je sklop, posvečen novim najdbam iz Slovenije in Avstrije, z naslednjimi predavanji: keramične najdbe iz zahodne Slovenije (B. [bona Trkman, Goriški muzej Nova Gorica), keramične najdbe iz celjskih izkopavanj (A. Vogrin, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje), keramične najdbe iz kapucinskega samostana na Ptujju (M. Lubina Tušek, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor - predstavila B. [bona Trkman), fragment bokala iz arhajske majolike s Starega gradu nad Podbočjem pri Kostanjevici (K. Predovnik, Filozofska fakulteta Ljubljana, Oddelek za arheologijo), nove najdbe z Ljubljanskega gradu in z dvorišča Mestnega muzeja v Ljubljani (M. Horvat, Mestni muzej Ljubljana), italijanska keramika iz Narodnega muzeja v Ljubljani (M. Kos, Narodni muzej Ljubljana) ter zgrafito keramika s Koroške (L. Low, Museum für Volkskultur, Spittal).

Srečanje sta zaključili predavanji o problematiki restavriranja keramičnih najdb (J. [ubic Prisljan, Goriški muzej Nova Gorica in G. Nonini, Società Friulana di Archeologia).

Vsa predavanja so spremljali diapozitivi, ob koncu vsakega tematskega sklopa pa je sledila diskusija. Vsi predstavljeni referati bodo objavljeni v publikaciji, ki je v pripravi; tematski sklop, ki se nanaša na gradivo iz Slovenije, bo razširjeno še z nekaterimi novimi prispevki. Vsekakor je potrebno izreči priznanje furlanskemu arheološkemu društvu in videmskemu muzeju za dobro izpeljano organizacijo srečanja. Udeležba na njem je bila koristna izkušnja in priložnost za navezavo stikov z raziskovalci na tem področju, saj je problematika v mnogočem sorodna in tesno povezana tudi z Istro. Na srečanju se je jasno pokazala tudi razlika v stanju raziskav, ki so v Furlaniji in na splošno v severni Italiji dosegle že zavidljive rezultate, medtem ko je [tudij tovrstnega gradiva v Sloveniji v marsičem še na začetku, kar je bilo tudi razvidno iz nekaterih referatov, vendar v zadnjem času v obutnem razmahu. Medtem ko kaže keramično gradivo iz zahodne Slovenije in Istre tesne sorodnosti s severnoitalijansko produkcijo in večinoma verjetno predstavlja import, pa je v osrednjeslovenskem prostoru in vzhodnejši takšna keramika v manjšini; velik del tam najdenega keramičnega gradiva pa gre pripisati lokalni produkciji. Ob tem seveda ne gre prezreti tudi dela lonarskih delavnic, ki so delovale severno in vzhodno od Slovenije in morebitni import, ki ga je zaradi stanja raziskav zaenkrat še težko zanesljivo izdvojiti. Pokazala se je potreba po nadaljevanju raziskav na tem področju in tesnejšem medsebojnem sodelovanju. Podobno srečanje bo potekalo v Ljubljani sredi novembra 1997. Bogato srednjeveško in novoveško keramično gradivo, ki je prišlo na dan med arheološkimi raziskavami v starih mestnih jedrih Kopra, Izole in deloma tudi Pirana, kakor tudi začetni koraki, ki so bili narejeni v tej smeri leta 1989 z razstavo "*Koper med Rimom in Benetkami / Capodistria tra Roma e Venezia*" in spretnim katalogom, nas obvezuje k ovrednotenju tega

doslej s strani arheologije vse preveč zapostavljenega gradiva in k njegovi ustrezni muzejski predstavitvi.

Snjeana Karinja

Mednarodni posvet "SKLAD U KAMENU - TEHNIKE
OBRADBE, GRADNJE I DEKORACIJE U KAMENU
KROZ POVIJESNA RAZDOBLJA". Pula, 27.-30.11.1996

Mednarodni posvet na gornjo temo, ki je potekal v Puli med 27. in 30. novembrom 1996, je organiziral Mednarodni raziskovalni center za arheologijo Medulin - Brijuni (Univerza v Zagrebu, Mednarodno središče hrvaških univerz v Istri), pod pokroviteljstvom Federica Mayora, generalnega ravnatelja Organizacije združenih narodov za oltstvo, znanost in kulturo. Osrednja tema posveta je bil kamen kot osnovni material, ki ga je človek že od nekdaj uporabljal pri gradnji, podteme pa so predstavljali raziskovalniki v arheologiji ter splošne in specialne arheološke karte.

Uvodni referat o geološki podobi Hrvaške, geološki sestavi in poreklu kamnin v arhitekturni dediščini, s posebnim poudarkom na Istri, je imel dr. Branko Crnković (Rudarsko-geološko-naftna fakulteta Zagreb). Uporabo kamna iz rimskega kamnoloma *Cave Romane* v 6 km od Pulja oddaljenem Vinkuranu in način klesanja kamnitih blokov pri gradnji amfiteatra v Pulju je predstavila mag. Vesna Girardi Jurki (Stalna misija RH pri UNESCO v Parizu). Različne tehnike obdelave marmorja so bile osrednja tema predavanja dr. Amande Cleridge (Univerza v Oxfordu). Njihova različnost nam lahko dopolni sliko o izvoru, izločanju klesarja ter fizičnih lastnostih marmorja kot tudi o ekonomiji klesarske proizvodnje. Dr. Isabel Roda-Mayer (Avtonomna univerza Barcelona, Katedra za arheologijo) je obravnavala osnovne tipe marmorja na področju Hispanije, njihovo kronologijo, razprostranjenost ter obdelavo. Izbor gradbenega materiala in uporabljenega načina gradnje zidov, ki sta pokazatelj kakovosti delovne moči in potrebnega načina za gradnjo spomenikov v galorimski arhitekturi (na primerih gledališč v Bordeauxu, Arlesu idr.) je prikazala dr. Myriam Fincker (Institut za raziskovanje antične arhitekture, Urad Jug-Zahod, Nacionalni center za znanstvena raziskovanja, Pau, Francija). Guido Rosada (Univerza v Padovi, Oddelek za antične vede) je podal pregled različnih tehnik gradnje in gradbenih materialov v X. regiji rimske Italije (današnja severovzhodna Italija in Istra). Poudaril je, da je tehnika gradnje le eden izmed elementov, ki skupaj z drugimi razpoložljivimi elementi omogoča interpretacijo in datacijo objektov, uporabljeni materiali pa so pretežno lokalnega izvora. O uporabi apnenca pri gradnji in pojavu apna kot vezivnega sredstva in najpomembnejšega izvora bele barve je predaval dr. Aleksandar Durman (Filozofska fakulteta

Zagreb, Oddelek za arheologijo). V nadaljevanju se je dotaknil simbolike barv: rdeča, ki pomeni življenje, in bela, ki simbolizira smrt ter mistične spremembe apnenca v apno v prazgodovinski keramični produkciji. V razmislek je postavil vprašanje, kako je bilo mogoče izdelati tako kakovostno keramiko že v prazgodovini. Klara Burmatija (Arheološki muzej Istre, Pulj) je opisala tiri kamnite bloke z umetno narejenimi vdolbinami iz prazgodovinske naselbine Karačak pri Rovinju, ki jih datira v bronasto dobo in meni, da so bili prvotno uporabljeni v kultne namene za libacijo, sekundarno pa so bili vzdani v vodoravni oz. pokončni legi pri gradnji obzidja. V starejši literaturi sta se s problematiko omenjenih blokov ukvarjala Carlo Marchesetti in Boris Bačič. O razkošni rimski vili v zalivu Verige na otoku Veliki Brijun, poreklu tam uporabljenega gradbenega in okrasnega kamna, gradbenih tehnikah in problematiki konservacije njenih ostankov, ki so prezentirani na terenu, je spregovorila dr. Vlasta Begović Dvorčak (Državna uprava za varstvo kulturne in naravne dediščine, Zagreb). Rdeča nit treh referatov, ki so sledili, je bila suhozidna tehnika gradnje in spontano ljudsko stavbarstvo. V prvem je dr. Aleksandra Faber (Zagreb) podala pregled suhozidne gradnje s kamnom od prazgodovine do novejšega časa na področju od Velebita do severnojadranskih otokov, predvsem Krka. Nada Orbanič-Sapundić ("Instrukt-Projekt", Rovinj d.o.o.) je orisala zgodovinska dogajanja v Istri in se zadržala na suhozidu kot delu ruralne arhitekture in njegovem izginjanju v zadnjih dveh desetletjih, s tem pa tudi spreminjanju istrske kulturne krajine. Hiše okroglega tlorisa, grajene iz obdelanih ali pa delno obdelanih kamnov v suhozidni tehniki - kašune in problematiko njihovega varovanja je predstavila Tihomira Stepinac-Fabijani (Zavod Hrvaške akademije znanosti in umetnosti, Rijeka). Vsi trije referati so pokazali na kritično stanje tovrstnih objektov, ki so podvrženi hitremu propadanju skupaj z degradacijo kulturne krajine zaradi grobih in nekontroliranih posegov vanjo. Kristina D'In (Arheološki muzej Istre, Pula) je analizirala dekoracije rimskih gledališč v Pulju. Dr. Emilio Marin (Arheološki muzej Split) in dr. Amanda Cleridge (Univerza v Oxfordu) sta opisala okoliščine najdb in tehnike obdelave marmornatih skulptur, najdenih v Naroni (danes naselje Vid pri Metkoviću), Ivo Donelli (Arheološki muzej Split) pa program njihove konservacije. O rimskih napisnih kamnih iz Narodnega muzeja v Ljubljani in o izvoru kamna, iz katerega so izklesani, je govorila dr. Marjeta Ačel Kos (Institut za arheologijo ZRC SAZU, Ljubljana). Mag. Attilio Krizmani (Oddelek za stavbno dediščino, Pulj) je predstavil tiri pomembne spomenike v veduti mesta Pulj: kompleks komunalne palače in Avgustovega templja na forumu, amfiteater, Porta Rata in antično obzidje ter cerkev in samostan sv. Frančiška. Dr. Bruna Kuntić Makvić (Filozofska fakulteta Zagreb, Oddelek za zgodovino) je v predavanju *Mirum perficere opus* s primerjavo pasijonov v grškem in latinskem jeziku podala pregled uporabljenih terminov za klesarsko in kiparsko delo ter možnost

ugotavljanja istovetnosti z nekaterimi spomeniki na terenu. Zanimivi so odnosi med osebami različnih poklicev. Konservatorska in prezentacijska dela na poznoanti-nem najdišču Ajdna nad Potoki je predstavil Milan Sagadin (Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj). Anemari Bugarski-Mesdžian (Marseille) je spregovorila o izdelavi mozaikov in o vlogi mozaicistov. Ozrla se je na probleme interpretacije napisane *tessellarius-musiuarius* in vlogo, ki jo je imel *pictor imaginarius*, najbolje plačani delavec delavnice mozaikov.

V okviru podteme o arheoloških kartah je Jasminka Jus-Rukoni (Creski muzej, Cres) predstavila otok Susak, na katerem vse do leta 1993 niso bila izvedena arheološka izkopavanja, temveč samo rekognosciranja. Vse dosedanje najdbe in podatki, vključno z novimi arheološkimi raziskavami, govorijo o živahni trgovski povezavi otoka Suska s cresko-lošinjsko skupino otokov. Isabela Modugno (Univerza v Padovi) je v okviru podteme razunalniki v arheologiji prikazala teritorialni informacijski sistem v arheološki uporabi.

V okviru programa posvetovanja je bila predstavljena knjiga *Anti-ka Pula* (avtorja: Klara Burmatija, dr. Robert Matija), Zavičajna naklada "Atakan Juri", Pulj 1996, ki je izšla v hrvaščini, italijanščini in angleščini.

Po končanem posvetu je bila organizirana strokovna ekskurzija v rimski kamnolom *Cava Romana* v Vinkuranu pri Puli, Nezakcij, današnje Vizače, ter v kamnolom v Kanfanaru, kjer uporabljajo dva načina za pridobivanje kamna, in sicer nadzemni in podzemni.

Natisnjena je bila publikacija povzetkov predavanj v hrvaškem in angleškem jeziku, ki je bila dostopna udeležencem na posvetovanju (Materijali 8. Pula, 1996, 106 strani) in v kateri so zajeti tudi referati, ki na posvetovanju niso bili predstavljeni.

Za temo naslednjega mednarodnega posveta leta 1997 je bil izbran imperialni kult na Mediteranu.

Snježana Hozjan

IV. DANI MATKA LAGINJE. Kulturno-znanstveni skup društva za povjesnicu / Katedre akavskoga sabora, Klana, 22.3.1997

Uz dr. Jurja Dobrila, porekopskoga i trjansko-koparskoga biskupa, koji je rojen u središnjoj Istri, najznamenitiji pripadnik hrvatskoga naroda Istre je dr. Matko Laginja iz njezina najistočnijega dijela, iz Klane, ponad Rijeke i Opatije. Oba ta prvaka nacionalnoga pokreta toliko su poznata da se čini kako je teško o njima nešto novo reći. Naravno, u znanstvenom i stručnom pogledu nikad se ne može reći da je istraživanje dovršeno, pa tome u prilog svjedoče i sadržaji "IV. dana Matka Laginje", a posebno jedan njihov dio - kulturno/znanstveni skup.

Matko Laginja rojen je 1852., a kao prognanik pred okupacijom koju je 1918. provela Kraljevina Italija preminuo je 1930. god. u Zagrebu. Bio je hrvatski narodni preporoditelj, političar, odvjetnik, urednik, tiskar, književnik, jedini hrvatski ban iz Istre i drugo. God. 1992., u jeku ratnih zbivanja u Hrvatskoj, priređeno je posebno obilježavanje 150. obljetnice Laginjinog rođenja nizom kulturnih manifestacija, od kojih je jedna bio i višednevni znanstveni skup. Simpozij je započeo u palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a nastavljen je u Kastavu, središnjem mjestu Kastavštine; kulturne manifestacije odvijale su se i u Klani i u Ronjgima, također u Kastavštini. Ta višednevna kulturna i znanstvena događanja potekla su Klanjci da se organiziraju, da prihvate prijedlog akavskoga sabora (čije je sjedište u Puli) i osnuju njegovu katedru - Društvo za povjesnicu Klane. Tako su začeti i "Dani Matka Laginje", u okviru kojih je 22. ožujka 1997. god. po četvrti put priređen i kulturno-znanstveni skup, u Vijećnici Općine Klana. Naime, Laginja je rojen 18. ožujka.

Uoči skupa u Klani Petar Strini i Ivan [najdar javnosti su predstavili treći svezak "Zbornika" Društva za povjesnicu / Katedre akavskog sabora Klana, u kojem su objavljena integralna ili dopunjena priopćenja s trećega znanstvenostručnoga skupa (1996.), ali i neki drugi, dodatni materijali. Ova manifestacija nastavljena je sa znanstvenim skupom, čiji su sadržaji interdisciplinarni. Tako su stručnjaci s Pedagoškoga fakulteta u Rijeci dali uvid u filološka i toponimijska istraživanja klanjskoga kraja: mr. Silvana Vrani govore o mjesnomu govoru naselja Breza, a mr. Stanislav Gili o toponimiji katastarske općine Studena. Kao i tijekom prošlogodišnjih skupova dva su izlaganja posvećena velikome klanjskome sinu dr. Matku Laginji. Mr. @eljko Bartulović s Pravnoga fakulteta u Rijeci pripremio je analizu istraživanja i proučavanja "Vinodolskog zakona" iz 1288. u djelu Matka Laginje. (To je dokument pisan glagoljicom, a jedan je od najznačajnijih pravno-povijesnih spomenika ne samo u Hrvatskoj već i uopće). Mr. @eljko

Klai} iz Vara`dina dao je uvid u odnos Matka Laginje i hrvatskog i slovenskog pokreta u Istri rascijepljenoga na narodno-liberalnu in kr{ansko-socijalnu struju u Istri u razdoblju od 1918. do 1929. godine. Potom je maestro Du{an Pra{elj iz Rijeke referirao o glazbenom opusu dr. Jerolima Gr`ini}a, rojenom u Klani 1905., a preminuo u Sloveniji 1985. godine; osnovnu i srednju {kolu te teologiju polazio je u Ljubljani, gdje je postigao doktorat iz oblasti matematike i fizike, a glazbenu akademiju diplomirao je u Torinu. U njegov `ivotopis dao je uvid Josip Gr`ini-}i}. O klanjskim feudalnim gospodarima Panizzoli i Scampichio iznio je podatke Ivan [najdar. Ravnatelj Povijesnoga arhiva u Rijeci Goran Crnkovi} opisao je djelovanje Ivana Krsti}a na prijelazu iz 19. u 20. st. u vezi s Klanom. (Krsti} je bio do{ljak iz Dalmacije, iz okolice Zadra, te je kao pouzdanik vladaju}ega talijana{ko-talijanskog pokreta nastojao u kastavskom i opatijskom podru~ju razbiti hrvatski, a time i slovenski narodni pokret u susjednome kraju.) Nekoliko izvornih svjedo~anstava o klanjskim odnosima sa susjednom Grobni{tinom u 16. i 17. st. (npr., u vezi s turskim prodorima) dao je dr. Irvin Luke`i} s pedago{koga fakulteta u Rijeci. I, na kraju, Ranko Starac izvjestio je slu{ateljstvo o rezultatima svojih istra`ivanja u 1996. godini (finacirala ih je klanjska op}ina) na Gradini ponad same Klane - nekada{njem feudalnom ka{telu i vojni~koj utvrdi (du`ina je oko 70, a {irina oko 30 metara), ~iji je crte` prezentirao ve} Valvasor.

I ovaj je skup o tzv. maloj sredini pokazao da se sustavnim, organiziranim radom s uspjehom mogu skupljati kamen~iji koji je danas-sutra dati mozaik klanjskoga podru~ja, upotpunjen saznanjima stru~njaka iz razli~itih oblasti i podru~ja kulture i znanosti. Jer, ne treba zaboraviti: nekada je ovo podru~je s pet naselja (Breza, Klana, Lisac, Studene i [kalnica) bilo jedno od najprometnijih, na transverzalnim putevima koji su tekli od austrijskih i slovenskih zemalja ka hrvatskoj obali Jadranskog mora (Klana je, rekli smo, nedaleko od Rijeke i Opatije), odnosno iz Bosne i unutra{nosti hrvatske prema Sloveniji i, dalje, prema Italiji. I danas je to jedno od najbogatijih {umskih i lovnih prostanstava u Republici Hrvatskoj. Stoga je tim zanimljivija njegova pro{lost, do akcija Dru{tva za povjesnicu Klane vrlo malo poznata.

D. André, M. Casteret, P. Carlier, A. Gautier, G. Kalliatakis,

C. in L. Renouard: LA PLUME ET LES GOUFFRES.

CORRESPONDENCE DE E.-A. MARTEL (1868-1936).

Meyrueis, Association E.-A. Martel, 1997

Leto 1997 so v francoskem departmaju Lozère poimenovali "Martelovo leto". Pred 100 leti je namre~ ta znameniti francoski raziskovalec krasa in kra{kih jam, imenujejo ga "utemeljitelj sodobne speleologije" (pri nas sicer imenujemo "o~eta sodobne speleologije" A. Schmidla), med drugim je tudi prvi prodril po podzemeljski Pivki iz Postojnske do Magdalene jame, zaklju~il svoje drugo raziskovanje kra{kih planot Causses. Velik del departmaja Lozère obsegajo prav Causses in Martel jih je s svojimi

raziskavami odkril Francozom in tako postavil temelje tamkaj{njega turizma, od katerega je zelo odvisen tudi prora~un Lozère.

V Martelovem letu so v Lozère pripravili celo vrsto prireditvev, eden najpomembnej{ih dogodkov pa je bila gotovo izdaja Martelove korespondence v obliki knjige z naslovom "Pero in brezna". Knjiga je bila doma-i in tuji javnosti podrobneje predstavljena na posebnem simpoziju o Martelu, ki je bil 17. in 18. oktobra v prestolnici departmaja, v mestu Mende.

Kako te`ka in obse`na naloga je bila priprava te knjige, ka`e `e podatek o Martelovih objavah: izpod njegovega peresa je iz{lo preko 1000 ~lankov in 24 knjig. Med knjigami je nekaj prav obse`nih, npr. Les Abîmes ..., knjiga velikega formata, kjer samo poglavje o na{em krasu obsega 57 strani. Vendar ni pisal le ~lankov in knjig, tudi zbirka njegovih pisem je zelo velika.

Avtorji, med njimi naj kot zanimivost omenim s. Marie Casteret, h~i Norberta Castereta, znanega speleologa in publicista, katerega nekaj knjig je prevedenih tudi v sloven{~ino, so uspeli nalogo opraviti pravo~asno in pred nami je obse`no in tehtno delo, ki tudi ka`e na Martelovo na videz neiz~rpano energijo: knjiga velikega formata (25 x 35 cm) na 607 straneh kakovostnega (in te`kega!) papirja, v kateri je zbranih 1034 pisem Martelove korespondence. Da so delo zmogli, gre gotovo tudi zasluga {tevilnim sodelavcem iz raznih de`el. V uvodu jih je na{tetih 112, med njimi tudi dva iz Slovenije.

Seveda knjiga ni le preprost ponatis oziroma transkripcija Martelovih pisem. Po uvodnih poglavjih na 35 straneh (Dedi{~ina ..., Dolga zgodovina pisem, Dopisovanje Martel - Casteret, Martel in njegova pisava, Osvetlitev Martelovega `ivljenja, Literatura za Martelovo biografijo - upo{tevanih je 6 prispevkov slovenskih avtorjev) se pri~ne prava korespondenca.

Tudi ta je razdeljena na ve~ poglavij oziroma sklopov, in sicer po ~asovnih obdobjih: 1859 (potrdilo o rojstvu), Otro{tvo in mladostna popotovanja (1868-1882), Uvod v raziskovanje podzemlja (1883-1887), Veliki podzemeljski podvigi (1884-1894), Spelunca in Speleolo{ko dru{tvo (1895-1899), Leta uradnih raziskav (1900-1914), Leta sprememb (1915-1925), ^as Martelovih naslednikov (1926-1938). Sledijo pisma, ki se ti~ejo Martela po njegovi smrti, zadnje, 1034., je pismo L. Balsana Martelovi vdovi iz l. 1949.

Delo zaklju~uje seznam pisem (prejetih in tistih, ki jih je sam pisal), seznam francoskih departmajev in tujih de`el, kjer je potoval, Martelov kronolo{ki `ivljenjepis ter prav na koncu nenavadni "postface" z naslovom "Marteloscopie infernale" izpod peresa pred nekaj leti umrlega B. Gèza.

Knjiga predstavlja predvsem dejstva, gradivo za nadaljnje delo tistih, ki se ukvarjajo z Martelovo biografijo, kot tudi tistih, ki se ukvarjajo z zgodovino speleologije. Za nas je morda najzanimivej{e, kako so v tej korespondenci zastopani na{ kras in na{e jame. Med korespondenco za leto 1893 (takrat je bil na "misiji" po dinarskem krasu) sta

obirno pismo in poročilo ministru (na dobrih 3 straneh!), leto 1894 pa se za ne s pismom postojnskemu okrajnemu glavarju - predsedniku Jamske komisije, v katerem priporočajo, naj podpirajo postojnsko društvo Anthron. V preglednem izvlečenju je npr. po dnevih navedeno, kdaj je prišel na Kranjsko in kaj je kakšen dan poel. Tako piše za "23. september 1893 (sobota): obiskal je [kocjanske jame; meri višine stropov s papirnatim balonom." Pregled vseh objavljenih pisem s ciljem ugotoviti, katera se (e morda tiče) na (ega krasa oziroma so pomembna za zgodovino na (ega krasoslovja in speleologije, bi bila (e prava raziskava.

Posebno poglavje so ilustracije. Vsega skupaj je 551 ~nobelih, med njimi največ fotografij ((tevilne je posnel Martel), risb, faksimil pisem in jamskih naravnih, razglednic in dopisnic, zemljevidov itd. Na 61 slikah je Martel, 11 pa jih predstavlja motive z na (ega krasa oziroma dokumente, ki se tiče) na (ih krajev. Poleg tega, da je to pravi Martelov album, zbirka slik iz (tevilnih jam, zgodovina pionirskega obdobja francoske speleologije, je to tudi neke vrste ilustrirana zgodovina speleološke tehnike, kar je svetovnega in ne le francoskega pomena. Da ne omenjam portretov oziroma "akcijskih posnetkov" tako znanih jamarjev (Casteret, De Jolly, Gèze) kot tudi naravoslovcev in sploh ljudi, pomembnih predvsem za znanost konec prej (njega in v začetku tega stoletja.

La plume et les gouffres ni knjiga, ki bi jo ~lovek prebral in odločil, sploh ne vem, (e jo bo kdo prebral v celoti, saj je to delo, gradivo, ki mora biti nekje pri roki, saj ~lovek nikoli ne ve, kdaj mu bo prišlo prav, kaj bo kaj potreboval od nje: podatek, datum, ilustracija? @al te knjige verjetno ne bo v (tevilnih knjižnicah po Sloveniji, vseeno pa je nih (e, ki se bo ukvarjal z zgodovino na (ega krasoslovja in speleologije, z zgodovino jamarske tehnike, s krasoslovno in speleološko bibliografijo ali biografijo, ne sme prezreti.

Andrej Kranjc

ZBORNİK DRUŠTVA ZA POJVJESNICU.

Sv. 3. Klana, 1997

God. 1992. prirejena je proslava u povodu 150. godišnjice rojenja dr. Matka Laginje, hrvatskoga narodnog preporoditelja Istre, koja se tijekom nekoliko dana odvijala u Zagrebu, Kastavu, Klani in Ronjgima. God. 1993. održan je prvi znanstveni skup, ~iji su rezultati sljedeće godine - dopunjeni drugim tekstovima - objavljeni u tada pokrenutom "Zborniku" (glavni urednik Ivan [najdar, ~lanovi Uredništva Anton Star (i) [ope] i dr. Petar Str (i)). U 1997. god. objavljen je na 275 stranica treći zvezak "Zbornika".

"Zbornik" je sadržajno podijeljen u sedam rubrika, a na početku je tiskana uvodna riječ predsjedništva Društva. Najprije je dan integralni ili dopunjeni materijal u cjelini pod naslovom "Treći kulturno-znanstveni skup 'Dani dr. Matka Laginje', Klana, 16. i 17. ožujka 1996." Na prvome mjestu objavljen je filološki prilog mr. Silvane Vrani], "Mjesni

govor [kalnica u jezičnom okruženju" ([kalnica je jedno od pet naselja u općini Klana, pored Breze, Klane, Lisca i Studene); u ~lanku su analizirane fonološke i morfološke značajke ovoga ekavskoga govora ~akavskoga sustava. Mr. Stanislav Gili], pak, govori o "Toponomiji katastarske općine Klana"; autor je uspio prikupiti 612 toponimskih jedinica. Najprije ih je iznio inverzivnim abecednim redom, zatim je dao račun prema sufiksima i toponimiziranim imenicama bez tvorbenih preinika/ preoblika, zatim je ukazao na objekt koji nije toponimiziran u samostalnom obliku ve] u toponimijskoj sintagmi, te na dvo-lane i tro-lane toponime prema jedno-lanim i dvo-lanim; upozorio je na novonastale toponime prema toponimiziranom objektu te na toponime slovene s prijedlogom "na" i "va" koji ne pretpostavljaju jedno-lane i onda kada postoje apelative plodne toponimizacije. Prof. dr. Mirjana Str (i) donosi ~lanak "O prvim pjesmama Matka Laginje", pa u okviru radnje objavljuje do sada nepoznatu Laginjinu pjesmu "Na (a dvistagodišnjica" ~ime je Laginja obilježila nasilnu smrt bana Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana 1671. godine u Bečkom Novom mjestu. Laginja je bio talentirani književnik, ali svoj je dar zatomio i podredio ga aktualnoj, vrlo teškoj borbi hrvatskoga i slovenskoga naroda u 19. i 20. st. za očuvanje samobitnosti. Mr. @eljko Klai] proučava materijal koji govori o Laginji kao političaru u zagrebačkom tisku dvadesetih godina. Naime, Laginja je nakon talijanske okupacije njegova zavičaja bio primoren emigrirati te je nastavio politički djelovati u Zagrebu, gotovo do smrti 1930. godine. Ranko Starac u ~lanku "'Gradina' u Klani - rezultat istraživanja u 1996. godini" daje uvid u prvu etapu svojih arheoloških istraživanja i konzervatorskih radova na ostacima dijela srednjovekovnoga kaštela feudalnih gospodara klanjske gospodstije odnosno vojničke utvrde koja se nalazila ponad samoga mjesta Klane. S kaštela se lako kontrolirao živ promet, ali utvrda je bila i značajno vojno uporište u doba ratova. Uz ~lanak je tiskano i više fotografija lokaliteta i crteža nalaznih ulomaka. Albino Sen (i) svojim je tekstom upozorio na matične knjige Klane koje su u riječnome Povijesnom arhivu sačuvane od 1821. god. dalje. Dao je i podrobniji uvid u ono što sve otkrivaju (npr., jezik na kojemu su pisane, prezimena, imena, zanimanje roditelja, primalje, svećenici itd.). Nenad Labus daje rad pod naslovom "Građa fonda 'Kotarsko poglavarstvo Podgrad' kao izvor za povijest Klane i okolice"; fond se nalazi u Povijesnom arhivu u Rijeci, a sastoji se od građe kotarskih povjerenstava Lovrana, Kastava i Fünfernberga te građe samoga poglavarstva Podgrada; postoji i fond Kotarski sud Podgrad. Cjelina ima više stotina kutija, a odnosi se na građu iz 19. st. (od 1809. do 1868. godine). Autor je po prezimenima dao popis ostavinskih predmeta za mjesta Lisac, Klana, Studena, [kalnica, Veli i Mali Brgud od 1839. do 1850. te popis umarskih prekrilica iz 1845. godine. Osobito je zanimljiv sadržaj kratkoga teksta mr. Tatjane Pai]-Vuki]: "Tko je bio Malko-beg, turski vojskovođa porađen pod Klanom 1559. godine?" Naime, taj poznati ratnik u turskoj, bosansko-

hercegova~koj i hrvatskoj povijesti, tē je godine s uspjehom poharao dio Hrvatske i Slovenije, a na povratku (2. velja~e) do`ivio je poraz pod Klanom. Tome je znatno pridonijela dobra priprema obrambenoga sustava kapetana Ivana Lenkovi}a na podru~ju Kostela, Klane i Grobnika. Potres u Klani 1870. god. predmetom je zanimanja Ivana [najdara. Naime ta je prirodna nepogoda uni{tila gotovo sve ku}e u Klani, a sru{eni su i ostaci Gradine ponad nje. Autor donosi i izvorni tekst popisa {tete u iznosu od 47.805 forinti; ~lanak je popra}en crte`ima i fotografijama. Ta je katastrofalna elementarna nepogoda za du`e razdoblje unazadila `ivot klanjskoga podru~ja. Antun Giron u radu "Osnivanje upravne op}ine Klana 1925. godine" govori o razdoblju talijanske okupacije, kada je granica izmeju kraljevine Italije i SHS prolazila preko klanjskog podru~ja tako da je manji dio (Studena) pripadao Jugoslaviji, ali ne i njezino {umsko bogatstvo. Najprije je bila osnovana velika op}ina Matulji, ali kad se prigodom izbora pokazala apsolutna hrvatska prevaga, formirana je op}ina Klana kako bi se bolje kontroliralo ovo pograni~no podru~je. (U Klani je bio smje{ten i veliki vojni garnizon). Dr. Petar Str~i} dao je "Povijest Klane. Nacrt pregleda"; naro~ito isti~e pohvalnu djelatnost Dru{tva za povjesnicu / Katedre ^akavskoga sabora Klana, koja je bitno pridonijela brzom stjecanju sve {irega i boljega znanja o Klani (npr., u jugoslavenskim i hrvatskim enciklopedijama nema natuknice o Klani).

U drugim su rubrikama objavljeni tekstovi posebno pribavljeni za ovaj "Zbornik". Tako u cjelini "Matko Laginja" Ivan [najdar objavljuje "Podnesak Matka Laginje o potrebi uvojenja hrvatskoga jezika u istarske urede" (Volosko, 12. velja~e 1916.) te ~lanak "Matko Laginja i poku{aj formiranja op}ine Klana 1899. godine". U rubrici "Prilozi i povijesno gradivo" Ivan [najdar daje ~etiri svoja teksta: "Urbar gospo{tinje Klana" (s nekoliko faksimila), to~nije re~eno - prijevod onih nekoliko izvoda iz toga urbara koji su sa~uvani kod rije~kih augustinaca (su bili redovnici vlasnici Studene i dijela Klane); "Crkve klanjskoga kraja. Crkva Navje{tenja Bla`ene Djevice Marije i sv. Antona Padovanskoga" (Klana je imala {est crkava: Sv. Trojstvo u ka{telu, Sv. Mihovil na groblju, Sv. Jerolim, Sv. Magdalena na Mlaki, Sv. Anton Padovanski na Vasi i zavjetna crkva sv. Roka na Sv. Roku (danas su u funkciji crkve sv. Jerolima, sv. Mihovila i sv. Roka); iz napisa "Rudnik `eljeza u Studenoj" otkriva se da su rudnik otvorili i vodili rije~ki redovnici augustinci u razdoblju od 1749. do 1752. godine; ~lanak "Klana i njezine okolice na starim zemljopisnim kartama" sadr{i opis i reprodukcije dijela karte iz 16., 17. i 18. stolje}a (dvije su donesene u boji; na njima je Klana upisana kao Kunilon, Koniglon, Clanaz, Clanas, Clan, Cloan, Clana, Klon, Khlan, Kolon, Klan in Klanna, a [kalica kao Scalizza, Scalniza i Schalniza). Anton Star~i} [ope] u tekstu pod naslovom "Runda", u ~akavskom klanjskom govoru, pi{e o nojnoj stra`arskoj slu`bi dvojice mu{karaca, {to se nazivalo "runda".

"Doma}a besida" obuhva}a "Poslovice i izreke", "Kako su edan put zvali misece va Klani", tri pjesme A. Star~i}a

[ope]a te ~etiri pjesme Marija Tau~ara. Svi su tekstovi na ~akavskom govoru klanjskoga podru~ja.

Rubrika "Obljetnice" sadr{i ove}i napis Ivana [najdara "Jubileji" maestra Du{ana Pra{elja"; taj poznati skladatelj, muzikolog i dirigent iz Rijeke (Su{aka) dugo je godina vrlo plodno vodio klanjski mje{oviti zbor "Matko Laginja".

Rubrika "Izvje{a}" sadr{i prikaz izlo`be slika mjesnih slikara i staroga oru`ja koja je odr`ana 16. i 17. o`ujka 1996., tijekom III. Dana M. Laginje; napis je dala Anita Agri}.

Rubrika "Na{ kraj u slici" ispunjena je s 24 slike starijega postanja te nekoliko panoramskih fotosnimaka iz 1996. godine.

Kako rekosmo, dio ~lanaka oboga}en je nizom fotografija, crte`a itd., a cijeli je zbornik protkan crte`ima ~iji je autor Josip Baraka.

Ve}ina ~lanaka je znanstvenoga i stru~nog karaktera te osim uvodnoga nacrtka imaju i bilje{ke te sa`etke na engleskom jeziku.

Ukratko: tre}i svezak Dru{tva za povjesnicu/Katedre ^akavskoga sabora u Klani znatan je iskorak u interdisciplinarnome prou~avanju pro{losti i sadašnjosti ovoga podru~ja nadomak Rijeke i Opatije, uvrh Rije~koga zaljeva pone{to udaljenoga od mora; to vrlo bogato {umsko i lovno podru~je bogato je sadr`ajima iz dalje i novije pro{losti, te ima i vrijednih umjetni~kih, arhitektonskih i drugih tekovina niza nara{taja.

Upravo je ovaj "Zbornik" lijep primjer kako se mo`e tzv. mala sredina `ivo uklopiti u znanstveni `ivot.

Snje`ana Hozjan

BUZETSKI ZBORNİK. 23. knjiga. Buzet, 1997

Godi{njak "Buzetski zbornik" izlazi redovito, pa je tako i ove, 1997. godine iza{la nova, 23. knjiga koja po~inje pregovorom prof. Antuna Heka jednog od urednika i prilogom gradona~elnika Borisa Siroti}a "Subotina '96". Knjiga sadr{i preko 30 priloga rasporejenih u pet poglavlja: Ra~ice, Buze{tina Istre, Literalni prilozi, Prikazi i Sport.

Prvo poglavlje po~inje prilogom istarskog knji`evnika rojenog u Ra~icama Miroslava Sin~i}a, Pogled s Kramenjice, pogled na svoje selo i zavi~aj.

O podru~ju Ra~ice od prapovijesti do kraja X stolje}a pi{e Robert Matija{i} (Sveu~ilite u Rijeci, Pedago{ki fakultet u Puli). To je podru~je od najstarijeg vremena bilo neprestano naseljeno, a promjene u stanovni{tvu uzrok su povijesnih zbivanja, tako da ovdje do Hrvata prevladava vrijeme Ilira i Rimljana. O arhivskom gradivu o Ra~icama u Povjesnom arhivu Pazin i @upnom uredu Vrh pi{e mr Jakov Jelin~i}, (Povijesni arhiv Pazin), a govor u Ra~icama prikazala je Nata{a Dra{~i} (Osnovna {kola Buzet). Prikazana su fonetska i morfolo{ka obilje`ja govora koji pokazuje zna~ajke svih buzetskih govora. To je ~akavski govor u ~iju su bazu uvr{teni neki slovenski jezi~ni elementi. Ovim se govorom slu`i mali broj ljudi pa mu prijete opasnost od zaborava. Ista autorica pi{e i o Nugaljskom govoru.

Dr. Tomo Vinčak (Etnološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu) prilaže Etnografske slike Račica u srednjoj Istri govore i o nekim rezultatima istraživanja koje je 1995. godine proveo Etnološki zavod iz Zagreba. Istraživanjem je prikupljeno mnogo grafa o svim vidovima duhovne i gospodarske djelatnosti Račica i drugih naselja. U grupi istraživača uz etnologe nalazili su se i apsolvirani arhitekture pa je posebno razmatran i razvoj ruralne arhitekture. Središnja Istra je zbog svoje prometne izoliranosti sačuvala prirodni okoliš, tradicijsku kulturu i način života, ali zbog neminovnog komunikacijskog povezivanja neke su bitne pojave nestale, pa je potrebno pronaći modele očuvanja prirodnog okoliša i kulturnih vrednota u kontekstu suvremene civilizacije i turizma, koji je u obalnom dijelu Istre visoko razvijen.

O rezultatima istraživanja pod naslovom Model gospodarstva u selu Račice i odnos stanovnika prema prirodnom okolišu piše mr Lidija Zrni (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb). Listopada 1955. g. istraživana je građa o osnovnim granama gospodarstva između dva svjetska rata, te odnos prema prirodnom okolišu. U selu Račice izvrsno sačuvana ruralna cjelina s pretežno starijim stanovništvom pruža obilje grafa. O osnovnim granama gospodarstva autorica govori o ratarstvu, vinogradarstvu, stojarstvu, lovu i ribolovu, a o umama, vodama, odlaganju otpada i higijeni kada je riječ o odnosu prema prirodnoj okolini.

U drugom poglavlju zbornika nalaze se teme o Bužetini i Istri u cjelini. U prilogu Slom feudalizma u Istri 1848/49, dr. Petar Stranić (Arhiv HAZU, Zagreb) naglašava da je ukidanje feudalnih odnosa donijelo olakšanje seljacima samo na bivšem austrijskom području, jer kolonati u nekadašnjem mletačkom dijelu Istre, pa tako i na Bužetini nije bio ukinut. Građanska revolucija 1848. te kontrarevolucionarna 1849. godina u Istri s Kvarnerskim otocima (Istarski okrug, u okviru austrijskog dijela Habsburške Monarhije) donijelo je formalno pravno ukidanje kmetstva u nekadašnjem austrijskom dijelu, ali ne i ukidanje kolonata u bivšem mletačkom dijelu Istre. [to više, kolonatski odnosi se proširuju i na neka druga područja Istre. U takvim okolnostima seljački svijet, a on je gotovo u cijelini hrvatski, ostaje i dalje u stanju ovisnosti o bivšem posjednicima, a i o lihvarima, jer seljak nije imao novac za otplatu svoga dijela ezonerskog duga. U Istri je bilo više seljačkih pokreta (uobičajeno 1848. god. ovdje je izbila i zadnja kmetaska pobuna u hrvatskim zemljama), a koriste i hrvatske seljake njemačka je vlast uspjela smiriti uzburkano talijansko - talijansko građanstvo Istre.

Mr. Zdenko Balog (Narodno sveučilište Krizevci) najbolji poznavatelj srednjovjekovnog Roka u prilogu Pretpostavke o najranijem urbanističkom razvoju Roka govori o Roku kao drugoj po snazi i važnosti tvrđava Račkorske kapetana u vrijeme njegovog djelovanja u Bužetu. U 13. stoljeću Rok je imao najmanje tri crkve. Početkom 13. stoljeća građena je crkva Sv. Antuna Opata, koja je produčavana i povišena u 16. stoljeću. Rok u to

vrijeme ima i crkve Sv. Bartula i Sv. Petra, danas crkva Sv. Roka. Postojanje triju bratova (tina u Roku dokaz su razvijene ekonomije i velikog kruga gravitirajućeg stanovništva. Vesna Katarinčić [kralj (Op)inski sud, Bužet), piše o Bužetskim statutima 1435 i 1575. godine. Dr. Alojz Jembrih (Zagreb), piše o pretisku knjige Stjepana Konzula, Beneficium Christi koja je prvi puta na hrvatskom jeziku tiskana 1565. godine, a kao pretisak objavljena je 1996. godine. To je posljednje djelo iz kruga hrvatskih prevoditelja tiskano u Urachu kraj Tübingena. Autor prvog izdanja knjige bio je Benedetto de Montova (1543), a Petar Pavao Vergerije 1549. godine navodi da je knjiga u venecijskoj Republici samo za šest godina tiskana u 40.000 primjeraka. Beneficium Christi bila je prevedena na panjolski, francuski, engleski, hrvatski, holandski i neki jezik. Jedini je primjerak latinskog izdanja sačuvan u Narodnoj i univerzitetskoj knjižnici (NUK) u Ljubljani, a taj se je primjerak koristio kod tiskanja pretiska.

U prilogu Moj put do starih rijetkih hrvatskih knjiga ing. Ivan Dubravčić, piše kako je u slobodno vrijeme obilazio antikvarijate u Njemačkoj i drugim zemljama tražeći rijetko vrijedne hrvatske knjige, pa je tako njegovom zaslugom u Hrvatsku došlo nekoliko vrijednih rijetkih knjiga. Jedna od takvih je i Probni mali glagoljski katekizam iz 1561. godine, objavljen 1994. g. uz pretisak Katekizma iz 1561. g. dipl. ing. Doris Flego, Bužet, pod naslovom Gradska etalija i vrtovi starog grada Bužet piše o nasadima izvan i unutar gradskih obrambenih zidova. Vladimir Finderle, Sv. Martin u prilogu Svetomartini u Makedoniji i Baranji opisuje put dviju obitelji iz Sv. Martina poslije prvog svjetskog rata (1914-1918) u potrazi za uvjetima života. Božo Jakovljević, Bužet, piše o izvorištima rijeke Mirne i selima uz bujice Dragu i Rečinu. U tom području su i Kotli, selo ruralni spomenik kulture. Jedna od pritoka Mirne je i Bračana i kraj od izvora do ušća ove rijeke.

Alojz Čargonja i Dario Krivić iz Bužeta u prilogu Ljekovito bilje sjeverne Istre izabrali su 24 nove ljekovite biljke kao nastavak već toliko opisanih biljaka u Zborniku 20. Uz opis i slike navode se nalazišta, staništa, ljekoviti sastav i ljekovito djelovanje bilja koje raste u zavičaju. Gordana Čalić [verko, dipl. sociolog (Glas Istra Bužet), novinarka, opisuje nekoliko narodnih običaja i potreba njihova očuvanja.

U poglavlju Literarni prilozi, svojim su radovima, prozom i pjesmama zastupljeni: Fedor Putinja, Miroslav Sinčić, Milena Rušnjak-Dračić, Daniele Siroti, Emil Dračić i Snježana Markić, a za poglavlje Prikazi, napisali su priloge: Mirjana Pavletić, Narodno sveučilište Bužet (Kulturni život Bužetine tijekom 1996. g.), Miroslav Sinčić, Pula (Poticajan nakladnički pothvat), prikaz knjige Božo Jakovljević (Biografski leksikon Bužetine i općine Lanišće), Mladenka Hammer, Povijesni arhiv Pazin (Emil Dračić, Rijeke teku u svanu), Nataša Stipanov, Rijeka (Izložba Harija Ivančića u Galeriji "Laval" na Trsatskoj gradini), Božo Jakovljević (Sedmi svezak "Annales") i Gordana Čalić [verko (Darko Darovec, Kostel Petrapilosa,

predstavljanje knjige). U knjizi se nalazi ve} ustaljen prilaz Za{tite spomenika kulturne ba{tine. Posebno poglavlje najnovijeg Zbornika je Sport s priloziima Miljenko Balti}, Rukomet se vratio u Buzet i ^edomir @uli}, Buzetsko bo}anje u usponu.

Buzetski zbornik, knjigu 23. izdalo je d.o.o. "Josip Tur-inovi}" Pazin, a suizdava~i su Katedra ^akavskog sabora Buzet i Narodno sveu-ili{te "A. Vivoda" Buzet, a urednici ovoga broja su Anton Hek, Bo`o Jakovljevi} (glavni i odgovorni urednik) i Miroslav Sin~i}.

Bo`o Jakovljevi}

Darko Darovec: KOSTEL PETRAPILOSA.
Pazin-Buzet, 1996, 100 strani

Odlaze}i iz Buzetske kotline prema zapadu niz rijeku Mirnu, nakon {est kilometara, u Mirnu s desne strane ulijeva se rijeka Bra~ana, koja izvire u Sloveniji isto~no od Gradina nedaleko Peroji. Dva kilometra prije u{a Bra~ane na njezinoj desnoj obali stoje ru{evine dvorca Petrapilose (Kosmati Kamen).

Dana{nje imponantne ru{evine srednjovjekovnog ka{tela ukazuju na karakteristi~ne oblike utvrde goti~kog razdoblja, ali i prepletenosti nekoliko stilova me}u kojima su i ru{evine romani~ke crkve Sv. Marije Magdalene u kojoj se slu`ba bo`ja odr`avala do 1793. godine. @ivot u ka{telu prestao je ranije.

Napu{teni ka{tel se je sve vi{e uru{avao, a spomen na tvrjavu ostao je sa~uvan u pisanim dokumentima i u usmenoj predaji.

O Petrapilose, najve}em mleta~kom feudalnom posjedu u Istri postoje bogati izvori, posebno o gospodarima Gravisi. ^ak 12 sa~uvanih mapa dokumenata spominje Alberto Pucer, pi{u}i o izvorima za povijest feuda u obiteljskom fondu Gravisi u Pokrajinskom arhivu Koper (Buzetski zbornik, knjiga 13, 1989).

Kao studentu povijesti, Kopar~anu Darku Darovecu prijali su nedjeljni izleti i obilazak povijesnih mjesta, pa tako i ru{evine Petrapilose. Znati`elju je zadovoljio kao djelatnik Pokrajinskog arhiva u Kopru pa je tako nastala ova knji`ica vrijedna za ~itav kraj.

U uvodu autor pi{e o geografskom polo`aju posjeda, a prikazom prapovijesti ovog dijela unutra{nje Istre dokazuje da je ovaj dio u prethistoriji bio razmjerno gusto naseljen.

Utvrda Petrapilose spominje se po~etkom 11. stolje}a. Navodi je povjesni~ar Carlo De Franceschi pi{u}i da je 1002. g. vojvoda Henrik darovao utvrdu "RUVIN" blizu gornje Mirne akvilejskom patrijarhu. Od imena "Ruvini" u njema~kim se pisanim izvorima tvrjava naziva Rauenstein, a otud u latinskim izvorima ime "Petra Pilose", na hrvatskom jeziku Kosmati Kamen ili Kostel. Zbog polo`aja koji je

zauzimala, iz kule se je lako mogao nadzirati put, putnici i teret koji je iz sjevernih dijelova Istre, preko Buzeta, dolinom Mirne, srednjom Istrom, vodio prema moru. Onda je vjerojatno prevo`ena i roba koja se je zamjenjivala, prodavala i kupovala u obalnim mjestima.

Vazali akvilejskog patrijarha, korisnici utvrde obi~no uz svoje krsno ime stavljaju naziv utvrde {to im publi~e odre}uje identitet. Tako u 13. stolje}u, 1264. godine, u dvije isprave, u kojima se odre}uju odnosi patrijarha i gori~kih grofova, pojavljuje se naziv "Henricus de Petra Pilosa".

Iako su kostelski feudalski bili vazali patrijarha, oni bi ~ak u pravilu u sukobima patrijarha s gori~kim grofovima stajali na strani ovih drugih. Dr. Danilo Klen vjeruje da su takvi odnosi posljedica osobnih interesa, pa zato navodi primjer kada feudalski Petrapilose ubijaju vazala BIAKVINA iz Momjana. No nedugo potom, KONON, brat ubijenog 1274. godine, uz pomo} gori~kog grofa, zauzima Kostel, ru{i ga, a bra}i Karsemanu i Henriku, dao je odsje}i glave. Kostelska je utvrda brzo ponovno podignuta, a njezini feudalski u to vrijeme dr`e Gro`njan i Sale`. Feudalski Kostela i dalje su nesigurni vazali patrijarha.

Od 1310. godine Kostel je sjedi{te "markiza", zamjenika markgrofa istarskog i akvilejskog patrijarha. Markiz u Istri obavlja funkciju najvi{eg suca, sakuplja prihode za patrijarha i brani njegove interese.

Vlast akvilejskog patrijarha sve vi{e slabi, pa to po~etkom XV stolje}a iskori{tava Venecija. Iste godine, kada i Buzet, 1421. Mle~anima se je predao i Kostel kao zadnji ostatak svjetovne vlasti patrijarha. Venecija je Kostel kao "vje~ni feud" 1440. godine predala Nikoli Gravisiju, svom vjernom podaniku, zaslu`nom {to je 1435. godine u Padovi otkrio i sprije~io urotu protiv mleta~ke vlasti. Nikola Gravisi preuzeo je du`nost besplatnog ~uvanja tvr}ave, a kako je dobio kostelski feud, Gravisi su preuzeli titulu "markiza" jer su tu od ranije zasjedali markizi.

Potomci Nikole Gravisija ostali su vjerni Veneciji i slu`ili joj sve do njezinog postojanja, 1797. godine. Ve} sinovi Nikole podnijeli su o~evinu koja je bila obuhva}ala 12 sela. ^etiri grane potomaka obitelji Gravisi odr`ale su se do 1812. godine, kada je utrnula jedna od grana, a ostale tri grane produ`ile su vlasni{tvom do kona~nog razrje{enja feudalnih odnosa zadr`avaju}i samo manje dijelove, a prete`an ve}i dio podru~ja kostelanskog feuda pre{ao je u vlasni{tvo seljaka.

Kostelanski je feud za vrijeme vlasti oglejskog patrijarha mijenjao prostorne veli~ine. U 14. stolje}u spominju se sela feuda: Nugla, So~erga, ^epi}, Zrenj, Grimalda i Kodolje, a prema jednom opisu iz druge polovice 19. st. na posjedu je `ivjelo 3000 ljudi. Podru~je je uglavnom bilo neplodno, brdovito i kamenito, izvan prometnih puteva. U jednom Urbaru za koji se smatra da potje~e iz po~etka XV st. pi{e da je od oko 15.000 be~kih ~etvornih jutara, na podru~ju feuda bilo oko 2000 obradive povr{ine, oko 3000 jutara livada i oko 10.000 jutara {ume. I u najboljim godinama nije se mogao o~ekivati neki srednji prinos. Iz istog izvora saznajemo da su u to vrijeme pod kostelski feud potpala

sela: ^epi} (4 doma}instva), Zrenj (12), Mar~enigla (4), So~erga (5), Sale` (7), ^rnica (5), Nugla (2), i Grimalda s Oma{~icom (12), pa Mlun, Kodolje i Pregara, tada nenastanjeni. Sva su sela imala 63 selja~ka doma}instva koja su feudu donosila 670 libara ili oko 83 dukata.

Nije nam poznat polo`aj Kostelskih sela nastao promjenom vlasni{tva i dolaskom obitelji Gravisi. Znamo tek da je pod novim gospodarom pogor{an polo`aj seljaka vjerojatno uzrokovan o{trijim nastupom prema njima i nesuglasicama meju bra}om Gravisi. Odnos prema seljacima

jo{ se je vi{e poo{trio poslije diobe feuda meju bra}om. U to vrijeme seljaci nekoliko sela meju kojima je i Mali Mlun pokre}u pred najvi{im mleta~kim sudi{tem sporove protiv vlasnika. Pritu`be su se odnosile na pove}anje starih i uvoenje novih davanja na nove obaveze, ograni~enje pa{e za stoku, zabranu sje~e i prodaju drva, zabranu prodaje selja~kih proizvoda, kao {to je vino. Mjere u gospodarenim mlinovima bile su "pro`drljivo velike" kod uzimanja u{ura za meljavu, a mjere za sukno "male i {krte", a naplata za valjanje sukna bila je pove}ana.

Slika s predstavivte knjige Kostel Petrapilose 22.10.1996 v podno`ju gradu. Od leve proti desni: Bo`o Jakovljevi}, Emil Zonta (pevski zbor Kantadore), Darko Darovec, Irena Fister ter ~lani pevskega zbora Kantadore.

@upani vi{e nisu smjeli voditi brigu o to~nosti mjera i o `igosanju ovih. Zbog podno{enja pritu`bi seljake su tukli, ranjavali i prijetili im smr}u. Vije}e Desetorice Mudrih u Veneciji razmatralo je tu`bu seljaka i u svim bitnim pitanjima osudilo je Nikolu Gravisija. U arhivima se nalaze i tekstovi sporazuma seljaka s feudalcem. Tako su 19. srpnja 1562. godine odr`ane javne skup{tine u ^rnici i Sale`u. U ^rnici je sve}enik Zorzi Penger iz Buzeta uz tri svjedoka prevodio sporazum na hrvatski jezik (lingua schiauona). Sporazum je sastavljen i u ostalim selima feuda. Sporazumi seljaka s feudalcima sadr`ajno se izmeju sebe mnogo ne razlikuju. Poglavlja su prete`ito istog sadr`aja, a razlikuju se u nekim obavezama i davanjima.

Pisac nije koristio samo arhivsku gra|u iz koje je u knjigu uzeo nekoliko ilustracija, ve} je obi{ao sva sela i ~itav posjed i s ~etrdesetak fotografija u~inio je knjigu privla~nijom.

Dio knjige su i dva priloga: Investitura Gravisija na feud Petrapilosa, dana 10. o`ujka 1440. g. i Pravda markiza Gravisija u selu Zrenj iz godine 1568.

Izdava~ knjige je "Josip Tur~inovi}" d.o.o. Pazin, a suizdava~i su: Odbor za revitalizaciju povjesnih jezgri i o~uvanje spomenika kulture na podru~ju Grada Buzeta, Poglavarstvo op}ine Oprtalj i Znanstveni institut Filozofske Fakultete Univerze v Ljubljani.

Urednik knjige je Bo`o Jakovljevi}, a Izdava~ki savjet: Irena Fister, Josip Flego, Aurelio Juri, Aleksandar Krt, Radovan Ne`i} i Boris Siroti}.

Veli~ina knjige je 20 x 14, opsega 100 stranica, a tiskana je u nakladi od 500 primjeraka.

Bo`o Jakovljevi}

N. Badurina, L. Ćorali}, I. Prijatelj-Pavić}: HRVATSKA - ITALIJA. Stoljetne veze: Povijest, književnost, likovne umjetnosti. Dvojezična izdaja. Zbirka Relations -asopisa Most. Zagreb, 1997, 526 strani

Društvo hrvatskih pisateljev je v zbirki Relations -asopisa Most še obdelalo kulturne stike med Hrvaško Francijo, Madžarsko, Veliko Britanijo, Ukrajino in Portugalsko. Najnovejša knjiga tega društva nam predstavlja zgodovinske, literarne in druge kulturne vezi med Hrvaško in njeno -ezmorsko sosedo Italijo.

Kratkemu predgovoru Natke Badurine sledi zgodovinski del, ki ga je napisala hrvatska zgodovinarica Lovorka Ćorali}. Še omenjena Natka Badurina v drugem delu obdela književnost, ki povezuje obe državi, trilogijo pa zaključuje Ivana Prijatelj-Pavić} z opisom povezav na področju likovnih umetnosti. Sledi 258 strani italijanskega prevoda, 18 strani bibliografij in 6 strani dvojezične kazala.

Lovorka Ćorali} je svoj zgodovinski oris hrvatsko-italijanskih odnosov (79 strani) razdelila na 8 tematskih poglavij, ki so razvrščena kronološko. Zgodnjemu in razvitemu srednjemu veku posveti približno tretjino besedila, vsakemu stoletju od petnajstega naprej pa približno desetino. 20. stoletje je razdeljeno na tri teme, pri čemer zadnja nosi pomenljiv naslov: Boljši prihodnosti naproti.

Tudi Natka Badurina je v svojem -lanku o hrvatsko-italijanskih odnosih v književnosti (67 strani) poglavja razporedila kronološko, in sicer navaja 6 obdobij: srednji vek, humanizem in renesansa, manirizem in barok ter 18., 19. in 20. stoletje. Za vsako obdobje je rezervirana desetina strani, le za humanizem in renesansa dve desetini.

V tretjem tematskem sklopu je Ivana Prijatelj-Pavić} na 82 straneh primerjala vpliv italijanskih umetnikov na hrvaški prostor in vpliv hrvatskih mojstrov na Apeninski polotok. Avtorica opazuje istočasno arhitekturo, kiparstvo in slikarstvo skozi različna zgodovinska obdobja od srednjega veka, renesanse, baroka, klasicizma do danes.

Mislím, da je s takimi dvojezičnimi izdajami glavni urednik "Mosta" Dražen Katunari} ubral pravo pot, saj je na ta način knjiga dostopnejša in bolj krogu bralcev. Poleg tega je napisana dokaj objektivno, brez senzacionalnosti, v spravljenem tonu (niti sledu revanšizma) in v duhu "novog -itanja talijansko-hrvatskih odnosa". Samo mimogrede naj ugotovim, da se to novo branje odnosov -asovno ujema z izjemno dobrimi političnimi odnosi med -ezmorskima sosedoma.

Zadnje stoletje, v katerem je bil svet deležen največjega gospodarskega razvoja do sedaj, je hkrati zanimivo zaradi močne nihanja v odnosih med prebivalci obeh jadranskih obal. Zaradi tega bi bilo mogoče o tem stoletju napisati kakšno stran več.

V prihodnji knjigi naletimo na ogromno citatov, kar je zelo dobro, ker avtorice tako nazorno, neposredno in originalno predstavijo problem, ki ga obravnavajo. Zanimivo pa sem iskal citat: "Od ropstva bi davno u valih potonula Italija / o hrvatskih da se žalih more otmansko ne razbija", iz slavospeva Vladislava Maneti}a hrvaškemu banu Petru Zrinjskem (napisan leta 1926), -eprav le-ta Italijo izrecno omenja in jasno pove nekatera dejstva, ki so v knjigi skrita med vrsticami. Dubrovčani še vedo, zakaj so ta citat vklesali v kamen in ga vzdali v obinsko palačo.

Dejstvo, ki pa ga knjiga niti med vrsticami ne omenja, je to, da so obravnavano delo napisale tri mlade dame, obetavne znanstvenice, o katerih bomo gotovo še slišali, jih prebirali in pisali nove recenzije.

Ivica Pletikosi}

STORIA & COMPUTER. Alla ricerca del passato con l'informatica. A cura di: Simonetta Soldani e Luigi Tomassini. Edizioni Scolastiche Bruno Mondadori, Milano, 1996, 302 strani

"La refrattarietà dello storico verso le nuove tecnologie ha davvero qualcosa di paradossale." Queste testuali parole sono state espresse da Oscar Itzcovich, nel suo intervento svolto al convegno organizzato dal Dipartimento di Storia di Firenze e svoltosi tra il 18 e il 19 aprile 1994, gli atti del quale sono ora pubblicati. Infatti, il dato che più colpisce all'interno dell'intero testo è che circa i 2/3 dei dipartimenti di storia delle università italiane dotati di attrezzature computeristiche, non possono stabilmente contare su personale tecnico dotato di conoscenze in campo informatico, ma solo su laureati e laureandi, volenterosi e malpagati, generalmente reclutati con contratti a termine. Aggiungendo a questi quegli istituti completamente sprovvisti di strumentazione informatica, si ottiene che solo 12 dipartimenti o istituti, sugli 84 interpellati, hanno sia attrezzature che personale in grado di farle funzionare; tutti gli altri si arrangiano come possono.

Tale risultato è contenuto nell'intervento di Renzo Derosas: "Storia, informatica e università in Italia", nel quale vengono presi in esame i rapporti esistenti tra informatica e università, specialmente per quanto riguarda gli aspetti organizzativi ed istituzionali. Secondo l'autore infatti, l'informatica sta rapidamente cambiando l'orizzonte sociale del mondo della ricerca storica; per verificare questa ipotesi ha progettato un questionario e l'ha inviato a tutti i dipartimenti ed istituti storici. Il risultato eclatante è quello che abbiamo visto. La soluzione proposta da Derosas è una ristrutturazione delle facoltà umanistiche, che preveda la creazione di centri informatici interdipartimentali, dotati di laboratori di informatica e collegati ai vari dipartimenti per mezzo di reti locali. La gestione di queste strutture interdipartimentali, specializzate nel settore umanistico, andrebbe affidata a persone che siano in grado di fare da cerniera tra i due saperi: quello informatico e quello storico. Ciò non

elude però il grosso problema della formazione culturale di queste risorse umane.

Da anni ormai, la cartografia automatica è uno dei settori di sviluppo più importanti per quanto riguarda il rapporto tra storia e informatica. I progetti che fanno riferimento a questo settore che contenuti nel testo, hanno tutti in comune il fatto di fondarsi sulla creazione di un database di tipo cartografico, al quale poi collegare determinate serie di dati. Tali progetti sono stati oggetto degli interventi di Manuela Ghizzoni e Davide Guarneri: "Un progetto per l'analisi dei centri storici", di Carlo Bertelli: "Esperienze di restituzione di fonti cartografiche e fiscali", e di Anna Benvenuti Papi e Franco Nicolucci: "Geografia storica della santità nell'Italia Medievale: un 'database' in corso d'opera". Nel primo di questi, si affronta il problema della costruzione di un sistema informativo territoriale multimediale per l'archiviazione e la gestione di tutte le informazioni relative al centro storico di Bologna. Sono state scannerizzate varie cartografie storiche di tale zona e poi fatte coincidere, per sovrapposizione e mediante l'utilizzo di punti di riferimento facilmente riconoscibili, con la rilevazione aerofotogrammetrica del 1965. Il tutto per andare a creare un ipertesto multimediale modulare, nel quale sarà possibile inserire dei piccoli archivi storici per ogni singola particella catastale su di un arco di tempo che va dal 1200 al XX secolo. Ciò permetterà di interrogare in modo nuovo vecchie fonti e di ampliare le fonti già interrogabili, grazie ad un nuovo sistema di collegamenti.

Il progetto presentato da Carlo Bertelli, riguardante la cartografazione di un catasto, è molto meno onnicomprensivo da un punto di vista informatico, in quanto si occupa della computerizzazione di una sola fonte, ma risulta essere molto importante come esempio di analisi preliminare della stessa prima del suo inserimento in un computer. L'oggetto del lavoro è l'informatizzazione del catasto napoleonico di Cornigliano (periferia industriale di Genova), fonte fiscale di natura non grafica, e il suo utilizzo per la costruzione di una fonte cartografica. La restituzione delle mappe è stata ottenuta scannerizzando le diapositive della cartografia tecnica regionale all'interno di un programma di gestione delle immagini e ricostruendovi le particelle descritte nell'archivio mediante un programma di grafica vettoriale. Alla fine ne sono state ricavate varie carte tematiche, alcune delle quali sono presenti nel testo come esempio del tipo di lavoro svolto.

L'intervento di Anna Benvenuti Papi e Franco Nicolucci può essere concettualmente riassunto nel motto: "una geografia dell'agiografia": il loro progetto infatti, prevede la repertoriatura e la catalogazione di fonti agiografiche per ambiti cronologici e territoriali ben definiti. Lo scopo è quello di costruire un sistema informativo storico-geografico sui santi italiani tra il V e il XV secolo, in quanto lo studio delle fonti agiografiche permette di raccogliere utili informazioni per lo studio di ben definiti gruppi sociali (donne, gruppi etnici, corporazioni artigiane) in ambiti storici particolari. I dati sono stati memorizzati in modo

georeferenziato, utilizzando i toponimi come punti di riferimento, che a loro volta sono collegati ad una base di dati di tipo storico-topografico.

Secondo Antonio Calvani, autore dell'intervento "Nuove tecnologie per l'educazione storica", solo ultimamente siamo divenuti consapevoli di quanta importanza abbiano i media nella percezione e nella organizzazione della realtà esteriore da parte di noi esseri umani, tanto che la nostra stessa visione del mondo ne risulta fortemente condizionata. Per secoli il media principale dell'apprendimento è stato il libro e la prossima generazione sarà la prima per la quale esisteranno dei media più importanti; questo fatto ci permette di renderci conto che i media della comunicazione sono uno sviluppo tecnologico che ci consente di aprire nuovi varchi cognitivi nella nostra mente e, di conseguenza, di occluderne altri che più non servono. L'autore lavora presso Laboratorio di tecnologie dell'educazione dell'università di Firenze, uno degli scopi del quale è quello di migliorare l'apprendimento degli studenti, sostituendo la modalità simbolico-linguistica, tipica del libro, con quella interattivo-percettivo-motoria, tipica invece dell'ipertesto, basandosi anche sull'esperienza nel campo dei videogiochi. Infine, Calvani prende in esame anche l'altra faccia dell'apprendimento ipertestuale, che è dato dalla creazione di ipertesti come lavoro di gruppo da parte degli studenti.

"L'ipertesto nell'insegnamento della storia: un'esperienza di progettazione" è il titolo dell'intervento di Bruno Bassi, il quale ha descritto i problemi tecnici, tecnologici e didattici, incontrati nella progettazione, teorica e pratica, di Encyclomedia, un ipertesto multimediale per l'insegnamento della storia, ideato e diretto da Umberto Eco. Tale ipertesto è stato costruito sullo schema in due fasi che ricalca il sistema di lavoro di uno studioso di storia: 1. lettura di libri; 2. consultazione di dizionari, cronologie e carte storico-geografiche. Encyclomedia quindi, consiste fondamentalmente di quattro ambienti principali: i Libri da leggere, lo Schedario informativo, le Cronologie interattive e l'Atlante storico. Un quinto ambiente, denominato Appunti, è a disposizione dell'utente per aggiungere eventuali schede personalizzate allo Schedario. La novità principale di tale ipertesto è data dal tipo di indicizzazione generale adottato: mappe cronologiche bidimensionali, organizzate per periodi temporali e discipline. Il metodo è stato quello di creare una banca dati di eventi storici strutturata secondo le tre coordinate di: tempo, spazio geografico ed argomento disciplinare e navigabili secondo le tecniche dell'Information Retrieval.

Nel dialogo tra storici ed archivisti esiste un annoso problema, legato alla diversità degli scopi dei due lavori. L'archivista cerca di ricostruire l'archivio per potervi riconoscere la storia del lavoro dell'ufficio che l'ha prodotto; lo storico invece, cerca le informazioni che sono al suo interno per costruire, incrociandole con quelle di altri archivi, un quadro di un certo periodo storico. Il punto focale degli interventi di Roberto Cerri: "L'automazione negli archivi storici", e Maria Venturi: "Un archivio storico

passato al computer", può essere definito come un tentativo di dialogo tra archivisti e storici per la risoluzione di tale problema.

Maria Venturi ha presentato il sistema archivistico informatizzato denominato ArchiFirenze, il quale ha già permesso la memorizzazione dell'archivio preunitario della Comunità fiorentina. ArchiFirenze si basa su un applicativo sviluppato con Cds/Isis ed è nato per permettere un migliore accesso alle fonti rendendo più efficaci le metodologie di ricerca storica. Esso infatti, permette di colmare il divario esistente tra l'unità informativa richiesta dall'utente e l'unità archivistica descritta dall'inventario, consentendo un più facile e veloce reperimento dell'informazione cercata. Il fatto fondamentale è che l'archivio informatizzato non si sostituisce alla documentazione: il sistema infatti non fornisce le informazioni contenute nei documenti, dà solo l'indicazione di quali di essi consultare; in questo modo non viene escluso il rapporto dell'utente con la fonte.

Roberto Cerri, direttore della rivista *Archivi & Computer*, è intervenuto ad un livello più teorico ed ha affrontato principalmente tre temi: è partito da una descrizione dei principali fondi archivistici a gestione automatizzata, ha quindi svolto un'analisi del rapporto esistente tra descrizione "archivistica" e descrizione "storiografica" di una unità archivistica ed infine ha discusso il problema dell'accesso da parte delle varie categorie di utenti ai fondi archivistici. A nostro modo di vedere, il secondo tema è senz'altro il più importante, in quanto nella dicotomia tra descrizione "archivistica" e descrizione "storiografica" sta il nocciolo di quella incomprensione tra archivisti e storici a cui abbiamo accennato. La proposta dell'autore quindi, è di una collaborazione tra le due categorie, dove ognuno svolge la sua descrizione ed entrambe possono essere inserite in un sistema archivistico-documentario informatizzato.

Di argomento bibliografico l'intervento di Pino Amendola: "Verso una crisi della 'storia di carta'? Biblioteche, computer e studi storici", il quale approfitta dell'occasione per fare anche una riflessione teorica di carattere generale sul modello di organizzazione e riproduzione del sapere nelle società tecnologiche occidentali. Per quanto riguarda l'informatizzazione delle biblioteche, i fattori positivi sono legati soprattutto ai cataloghi: in primo luogo, è stato possibile aumentare i punti d'accesso agli stessi; in secondo luogo, è stato possibile fondere più cataloghi assieme, in modo tale da evitare la distinzione tra i cataloghi per autore e quelli per soggetto. Il problema principale di tale computerizzazione è invece legato ai protocolli di comunicazione, ovvero: quale formato dare all'insieme delle informazioni memorizzate, in maniera tale che siano meglio comprensibile all'utente? Tale aspetto infatti, si riflette direttamente sulla possibilità di distribuzione in rete delle informazioni bibliografiche, obbligando a scegliere tra gli standard esistenti di fatto e quelli delle organizzazioni pubbliche ufficiali. L'altro aspetto è invece quello della classificazione del sapere, ovvero di quali criteri scegliere per la costruzione dei cataloghi bibliografici, dato che

sarebbe bene che tale classificazione avesse una forma il più possibile aperta ad eventuali modificazioni, cosa che il sistema Dewey non consente facilmente.

Il grande sogno di uno storico computazionale è sempre stato quello di inserire tutta la fonte nel computer e poterla analizzare senza far ricorso agli originali. Tale problema riguardante l'informatizzazione delle fonti è stato preso in esame nell'intervento di Robert Rowland: "Fonti, basi di dati e ricerca storica". Gli esempi di creazione di fonti virtuali portati dall'autore riguardano esclusivamente la demografia storica, disciplina di più facile formalizzazione matematica: dalla costruzione delle "tabelle di Princeton", relative alla ricostruzione a posteriori di tassi di mortalità e natalità, ai "censimenti immaginari", basati sulle tecniche di retroproiezione (inverse projection). In entrambi i casi si tratta di proiezioni matematiche retrospettive. A nostro avviso però, l'uso dell'informatica in storia non dovrebbe mai partire dal problema storiografico, come negli esempi riportati, ma dalla fonte. In altre parole, l'informatizzazione della fonte deve avvenire in modo totalmente indipendente dalla ricerca storiografica, come hanno mostrato Roberto Cerri e Maria Venturi. Tale informatizzazione infatti, trasforma l'insieme dei dati memorizzati in una metafonte e quindi, se uno dei due estremi è identificabile con la memorizzazione totale della fonte stessa, l'altro estremo della metafonte non è la fonte virtuale, come affermato da Rowland, ma la memorizzazione parziale della fonte stessa, che trasforma l'insieme dei dati memorizzati in una mappa della fonte originale. La fonte virtuale invece è un altro e diverso tipo di fonte, è una fonte, per così dire, artificiale.

Peppino Ortoleva, autore dell'intervento: "Presi nella rete? Circolazione del sapere storico e tecnologie informatiche", dopo aver elencato quelli che considera come i tre aspetti principali del rapporto storia/informatica (reperimento delle informazioni, elaborazioni dei dati e scrittura di testi e ipertesti), precisa che intende soffermarsi su due momenti dell'attuale lavoro storico, momenti che egli considera profondamente intercomunicanti: il peso che hanno le reti telematiche (InterNet) sulla comunità degli storici e gli effetti delle forme di comunicazione ipertestuale sul discorso storiografico. In entrambi i casi, egli rileva un cambiamento, ritenuto di carattere fondamentale, riguardante la strutturazione della conoscenza, che, dall'attuale modello gerarchico, si sta evolvendo verso un modello reticolare. Tale cambiamento va inoltre a riflettersi anche sui rapporti sociali all'interno della comunità scientifica, in quanto l'interdipendenza dei due fenomeni porta direttamente al problema del rapporto di condizionamento reciproco esistente tra tecnica e tecnologia, da una parte, e i modelli di interrelazione nei sistemi sociali dall'altra, con la conseguente paura di trovarsi culturalmente superati, sia a livello di conoscenze scientifiche, sia a causa di quella reticolarità dei rapporti che permetterebbe di bypassare la gerarchia accademica nella formazione dei gruppi di lavoro e i comitati scientifici delle riviste specializzate nella pubblicazione dei risultati.

L'intervento di Tommaso Detti: "Lo storico e il computer. Approssimazioni", è un classico esempio del genere "ecco cosa penso della storiografia informatica" e si articola secondo tale schema: una premessa sul ruolo della macchina, un'introduzione sullo sviluppo del dibattito metodologico lungo il trentennio 1960-1990 e tre parti dedicate ognuna ad uno dei tre temi canonici di tale genere: videoscrittura, database ed elaborazione dei dati. Da persona convinta che la disciplina storica si identifichi con la storia degli avvenimenti socio-politici tout court, nella loro unicità e singolarità evenemenziale, Detti è dell'opinione che lavori realizzati dalla storiografia informatica sono viziati da una sostanziale subalternità rispetto alla storiografia tradizionale, in quanto molto specialistici e di basso spessore problematico. Inoltre, sebbene all'inizio del suo intervento ammetta apertamente l'innegabile importanza dell'uso del computer per lo studioso di storia, egli è convinto, come Rowland d'altra parte, che l'informatica possa in qualche modo snaturare il carattere sostanzialmente artigianale della ricerca storiografica, evidentemente non comprendendo che la programmazione è anche, e soprattutto, una forma d'arte. La programmazione, in effetti, è una sorta di capacità di lettura-scrittura elevata al quadrato. Artigiano è lo storico che scrive e artigiano è lo storico che programma, ma mentre il secondo è in grado di comprendere la metodologia di lavoro del primo e di informatizzarla (grazie agli strumenti forniti dall'Ingegneria della conoscenza), il primo non è assolutamente in grado di comprendere il modo di lavorare del secondo.

L'intervento di Simonetta Soldani e Luigi Tommassini: "Introduzione. Lo storico e il computer", è di carattere introduttivo al volume e quindi accenna a tutto quanto riguarda questo rapporto: dal vedere il computer come la quarta fase della comunicazione, alle questioni di metodologia della ricerca; dallo sviluppo del rapporto storia-computer, all'importanza dei database in tale contesto; dal software dedicato alla ricerca storica, al secolare e mai sopito dibattito tra quantitativo e qualitativo; dalle reti di relazioni su base nominativa, alla nascita e successiva diffusione dell'Associazione internazionale History & Computing; dall'informatizzazione di archivi e biblioteche, all'importanza del ruolo di Internet, soprattutto per quanto riguarda la diffusione dei risultati delle ricerche. Temi che, come abbiamo avuto occasione di vedere, sono stati ampiamente trattati nel corso dei singoli interventi. La nota stonata di tale introduzione è data dalla convinzione degli autori che il computer richieda che le procedure di analisi dei dati siano normalizzate e standardizzate. Questo è unicamente un mito, in cui può credere solo chi non si è mai posto il problema di capire che cos'è l'informatica e di come funziona la programmazione. Le procedure di analisi standardizzate sono quelle già pronte sul mercato, nel software commerciale, che pretendono quindi dei dati normalizzati. Chiunque però, con relativamente poca fatica, può scriversi dei programmi di analisi dei dati completamente personalizzati, specialmente al giorno d'oggi,

in cui i programmi dedicati alla programmazione (compilatori) e i relativi linguaggi sono diventati incredibilmente facili da usare.

Arriviamo infine all'intervento di Oscar Itzcovich: "Dal mainframe al personal: il computer nella storiografia quantitativa", citando il quale abbiamo aperto questa recensione. Egli ha sostanzialmente affrontato il tema dello sviluppo dei rapporti tra storia quantitativa e computer, dai primi esperimenti di analisi statistica affidati alla macchina, alla nascita dei modelli matematici di simulazione di sistemi complessi applicabili alla ricerca storica, come quelli sviluppati da Oscar Varsavsky. Ha lamentato inoltre, d'accordo con Derosas, un incredibile vuoto culturale nelle facoltà umanistiche, dovuto alla totale assenza di insegnamenti legati all'informatica e alla matematica in generale e alla statistica in particolare. Le parti per noi più interessanti dell'intervento però, sono l'introduzione e la conclusione. Nella prima, egli si dice convinto che lo storico nel suo lavoro sia un conservatore ed è per questo che ha un così cattivo rapporto con la tecnologia. Nella seconda infine, conclude affermando, e su tale affermazione ci troviamo perfettamente d'accordo come sulla precedente, che oramai matematica e informatica sono delle realtà imprescindibili della ricerca storiografica, realtà delle quali è impossibile non tenere debito conto.

Dario Tomasella

Mojca Ravnik: BRATJE - SESTRE - STRNIČI - ZERMANI: DRUŽINA IN SORODSTVO V VASEH V SLOVENSKI ISTRI. Koper, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba Lipa, 1996, 306 strani

Mojca Ravnik, priznana etnologinja in sodelavka Inštituta za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Ljubljani, je objavila {tevilne zanimive etnološke raziskave in prispevke s področja družine in sorodstvenih vezi, zadnja leta pa se je posvetila predvsem Slovenski Istri in njenim etnološkim značilnostim. Skupaj z Zoro @agar in Fančič [arf je `e leta 1976 objavila {tudijo Družinsko-sorodstvene zveze: etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, ki je bil očitno povod za nadaljevanje sicer nekoliko ožje tematike v magistrski nalogi Sorodstvena skupnost v ljubljanskem predmestju (1978). Sledijo {e: Galjevica (1982), Izsledki geografskih raziskav in kulturna dediščina v zaledju koprskobine (1986), Vprašanja o istrskem stavbarstvu (1988), Pravica prve noč (1992), Narodna predaja o dvorcu Buturaj u okolnim zaseocima (1993), nazadnje pa {e Terenski pogovori - vir za etnološke in etnolingvistične raziskave (1994).

Avtorica v priročniku predstavlja izsledke raziskave družine in sorodstva v vaseh v Slovenski Istri.

Osredotočila se je predvsem na raziskovanje zaselkov pod Kračkim robom in v visokem zaledju, kjer je s pomočjo starejših vaščanov, njihovih spominov in družinskega izročila odkrivala značilnosti v obliki in sestavi družin, skupin sorodnikov in sosesk v istrskih vaseh. V njih je spoznala poglobljene sestavine za razumevanje namena in življenja v istrski notranjosti glede družinskih, sorodstvenih in sosedskih odnosov. Obenem se je seznanjala s posameznimi življenjskimi usodami, stavbarstvom, nastankom, razvojem in propadom zaselkov in naselij in izseljevanjem prebivalstva.

Ravnikova je v predgovoru pojasnjuje, da je o hišah in zaselkih, njihovem nastanku, namembnosti in propadu sprejevala prebivalce in ljudi v soseščini praznih hiš. Opisovali so ji zgodovine rodov, kako so se naselili, širili in odselili, tako da je ob stavbah spoznavala družinske rodovnike in življenjske zgodbe posameznikov. Sama dodaja, da se je bolj ukvarjala z družinami in pri tem odkrivala, da se da iz preteklosti, sestave in delovanja družine in sorodstva v nekem kraju razumeti tudi druge pojave v namenu življenja njegovih prebivalcev. Obenem pojasnjuje, da je ravno zaradi tega v Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani začela dolgoročno raziskavo o družini in sorodstvu v vaških okoljih na obrobju Slovenije.

S terenskim delom v Istri je pričela spomladi leta 1989 in glavnino dela opravila do pomladi leta 1994. Leta 1995 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani doktorirala z disertacijo, ki nosi naslov Istrske družine v kulturnih spremembah (etnološka raziskava v vaseh v Slovenski Istri). Za objavo v tej knjigi pa je besedilo razširila in priredila. Raziskavo je začela v istrski vasi Abitanti in v Zanimgradu, od tod pa jo je pot vodila po poteh sorodstvenih vezi v vasi na širšem področju Pregarske planote in Kraškega roba, v vasi ob hrvaški meji, nato pa še v Koper in Trst. Podatke je iskala v upniših, pa tudi v matičnih in družinskih knjigah na matičnem uradu občine Koper, v upniših v Predloki in v Dekanih, na Geodetskem zavodu v Ljubljani in v Državnem arhivu v Trstu.

Avtorica pojasnjuje, da je podrobnje raziskovanja družine zelo razvejano. Poleg zanimivega terenskega gradiva so bogati pisni viri (arhivski dokumenti, matične in družinske knjige, statistike ter raznovrstni popisi prebivalstva). Ravnikova se zaveda pomena arhivskih in demografskih podatkov, pa vendar se ji zdijo pomembnejša prirejanja domačinov, zato je prav njim posvetila največjo pozornost. Zbirala je gradivo o tem, kako so se družine naseljevale, širile in odseljevale in kako se je to kazalo v nastanku, razvoju in propadu zaselkov. Zanimale so jo življenjske zgodbe, spomini in izročilo o najstarejših prednikih, družinski rodovniki, generacijska in sorodstvena sestava družin, zgodovina hiš, razprostranjenost mreže sorodnikov. Poleg tega je zbrala tudi terenskega gradiva v dveh kulturnih mikroregijah v istrski notranjosti, na Kraškem robu in na Pregarski planoti, ga karseda podrobno preučiti, najti

analitično metodo, izlučiti značilnosti družine v istrskem zaledju in odpreti vprašanja za prihodnje raziskave.

Spomin in izročilo segata približno poldrugo stoletje nazaj in to je tudi časovni razpon raziskave. V gradivu, ki ga je zbrala, so zaenkrat posebej izstopati posamezne teme: povezava med zgodovinskim in družinskim izročilom, pomen dedovanja in delitve posesti za družinsko sestavo in odnose, razlike med istrskimi mikroregijami ter med Istro in sosednjimi pokrajinami, delo za preživetje družine v miru in vojni, delitev dela v družini in delo otrok, prepletenost sorodstva in sosedstva, krajevna endogamija, povezanost tipa družine in stavbarstva, izseljevanje, raznolikost izrazov za družino in sorodstvo. To je tudi vsebina tiranajstih poglavij, ki jih lahko beremo kot zaključene tematske celote; slehernemu poglavju pa je dodan še strokovni aparat in na koncu povzetki v angleškem jeziku. V knjigi je priloženo tudi izredno bogato fotografsko gradivo, ki ga je vsebina prispevala in uredila avtorica sama in prikazuje predvsem vaške hiše in ruševine le-teh, tamkajšnje ljudi in izdelke umetne obrti, ki so bili nekod del vsakdana istrskih vasi. Prav zaradi tega je knjiga še toliko bolj zanimiva, berljiva in pregledna, saj je znanstvena in poljudna obenem.

Predvsem etnologi lahko pritrdijo ugotovitvi, da je družina med najzanimivejšimi zgodovinskimi, etnološkimi in antropološkimi temami. Tudi zgodovinarji so pozorni na vsakdanje življenje anonimnih ljudi v preteklosti in na doslej prezrto arhivsko gradivo o tem. Etnologi in antropologi so ugotovili, da je v primerjavi z neevropskimi ljudstvi družina v Evropi veliko slabše raziskana. Če se ozremo po delih slovenskih etnologov, vidimo, da so veliko pisali o družini, vendar le v okviru gospodarskih dejavnosti in običajev. Od šestdesetih let naprej najdemo v njihovih delih vse pogostejše tudi posebno poglavje o družini. Predvsem v razpravah, ki obravnavajo življenjskega cikla, je veliko izsledkov tudi o družini in sorodstvu.

Istrani v zaledju so živeli v različnih družinah, piše Ravnikova. Delitev kmetij je bila bolj običajna v vaseh pod Kračkim robom. Te razlike so bile povezane z bližino in oddaljenostjo od Trsta in obale nasploh in s tem povezanimi možnostmi za dodatni zaslužek ali za preselitev v mesto oz. njegovo bližino. V revnih in odmaknjenih istrskih vaseh so se moški potomci izogibali delitvi kmetije na več delov, ker bi nikomur od njih ne zadoščali za preživetje, in so zato ostali skupaj. Ravnikova ugotavlja, da je bila delitev le začasna, ker so s tem samo odložili delitev za eno ali dve generaciji, ko pa je do nje prišlo, je kmetija resnično razpadla. Ljudje so odšli - zaradi revščine, zaradi pogorelih domov, zaradi nove državne meje, ki jih je odrezala od Trsta. Poleg teh znanih vzrokov za odhajanje ljudi pa se je Ravnikovi pri raziskovanju družine nepriakovano odprl pogled na neko posebnost življenja v Istri, ki je ljudi silila k odseljevanju - delitev; ta je, če se ji izogibali, vodila k prenaseljenosti, sicer pa v razdrobljenost, ugotavlja Ravnikova.

Sestava družine oziroma družinsko-sorodstvene skupnosti je najpomembnejša opora za razvoj družin. V Istri

so opazne dokaj jasne značilnosti družinske sestave, ki so jih povzročala navedena dedovanja in delitve posesti. To so bile sestavljene družine, se pravi družine poročenih bratov, samskih sorojencev in starih staršev. Nato pa (e) družine, v kateri poročni bratje in samski sorojenci ostanejo skupaj (e) po očetovi smrti.

Poleg male in razširjene družine sta bili ti dve obliki (e) do nedavnega običajna stopnja ciklusa družine v istrskem zaledju. V obeh mikroregijah, pod Kraškimi robom in na Pregarski planoti, so se družine drugače razvijale. Ravnikova ugotavlja, da je bila ponekod delitev kmetij običajna, vendar se je pod Kraškimi robom dogajala pogosteje, tako da je bilo skupno življenje le začasno, za nekaj let, medtem ko so se v notranjosti delitve dogajale na daljša obdobja. Sestavljena družina, stopnja v družinskem razvoju, je trajala različno dolgo, od nekaj let do nekaj generacij. Kako se je znašla vsaka družina posebej, je bilo odvisno od njene številčnosti, gospodarskega položaja, oddaljenosti od mesta, možnosti za dodatni zaslužek, delovne moči, sposobnosti, medsebojnega razumevanja in zdravja. Bolj kot se bližamo iz notranje Istre proti Trstu in obali, manj je bilo sestavljenih družin in običajnejša je bila delitev. Avtorica ta navedeno imenuje družinski sistem z možnostmi (ostati skupaj ali deliti) in omejitvami (prenaseljenost in drobljenje posesti). Obenem (e) dodaja, da bi istrski družinski sistem prepoznali po tem, da so se kmetije delile, da so se bratje poročili doma, da so se ženske poročale v drugo hišo, da je bil pogost moški celibat, da so se skušali izogniti drobljenju kmetij tako, da so poročni bratje ostali skupaj, da so tudi razdeljeni bratje živeli v tesni sosesbi. V kulturni krajini pa je ta sistem močno prepoznati po praznih zaselkih in razvalinah.

V devetem poglavju etnologinja ugotavlja, da je sorodstvo prepleteno s sosedstvom. V manjših rodbinskih zaselkih ali v posameznih dvorinah znotraj večjih vasi se preprosto ujemata. Ljudje vedo, kdo je vsem skupni prednik, v kakšnem sorodstvu so in v katerem kolenu. V večjih vaseh pa je sorodstvena sestava manj razvidna. Sosedbi in sovažniki so bližnji in daljni sorodniki. Prvi hip zanikajo, da bi bili v sorodstvu, a kmalu tudi dopustijo, da imajo daljne skupne prednike. Ravnikova je izbrala tri zglede za ponazoritev stopnje prepletenosti sorodstva, sosedstva in naselbinske strukture: Staro Mandrijo, Zanigrad in Abitante.

V zadnjem, (tirinajstem) poglavju, avtorica poudarja, da izrazov za družino in sorodstvo ni posebej razlikovala, vendar jim namenja posebno poglavje. V pogovorih z domačini je namreč postala pozorna nanje, ker so na majhnih razdaljah, kakršne obsega raziskava, tako različni. Z gradivom v tem poglavju želi na to opozoriti in ohraniti zapis pestrosti, ki z vsakim dnem izginja.

Knjiga Bratje - sestre - strniči - zermani je pionirsko delo na področju raziskovanja družine in sorodstvenih vezi v Slovenski Istri. Gre namreč za prvo zaokroženo celoto, ki je v raziskavo vključila vsa okolja na obrobju Slovenije in predvsem kraje v visokem zaledju, pod Kraškimi robom in Pregarsko planoto. Propadajoči in zapušeni zaselki, domačini in njihove življenjske usode so oarali etnologinjo

Mojco Ravnik, ki je s svojo enkratno raziskavo odvela te, al, pozabljene kraje.

Nataša Hlaj

RODIK MED BRKINI IN KRASOM.

Zbornik ob 350-letnici cerkve. Uredil: Milan Pregelj. Koper, Ognjič, 1997, 181 strani

Zbornik *Rodik med Brkini in Krasom* je izšel ob 350. obletnici sedanje upnijske cerkve v Rodiku. V cerkvi na sklepnem kamnu oboka, ki ločuje cerkveno ladjo in prezbiterij, lahko vidimo letnico 1647.

V knjigi so zbrani prispevki osmih avtorjev, ki zgodovino ter okolje vasi in upnije Rodik opisujejo iz različnih zornih kotov. Nastajanje samega zbornika je povezano z iskrenim in prijateljskim sodelovanjem med vsemi avtorji in drugimi vasi, ki so pomagali pri zbiranju podatkov in drugega gradiva. Veliko zaslug za to, da se je s tem delom sploh začelo in ga tudi pripeljalo do konca, ima Jasna Perčolja. Zbornik, ki je izšel pri Ognjiču, je uredil Milan Pregelj. Slikovno gradivo, ki spremlja posamezne sestavke, so prispevali avtorji sami ali pa so delo Zorka Bajca in Milana Pregelja. Knjiga je trdo vezana z barvnimi platnicami in enakim ritmičnim ovitkom.

Naslov dela skuša zaobjeti področje, ki je v knjigi predstavljeno in ki, vsaj geološko gledano, povezuje dve med seboj prepletajoči se zemeljski sestavini. Sprehajamo se med flišem in apnencem, med Brkini in Krasom.

V prvem sestavku, z naslovom *Geološka zgradba Rodika z okolico*, ki ga je napisal dr. Bogdan Jurkovec, dipl. ing. geodezije, zaposlen na Institutu za geologijo, geotehniko in geofiziko v Ljubljani, se srečamo s tistimi obdobji, ki jih (te)jemo v desetisoletih, stotisoletih in milijonih let. Srečamo se s tistimi vasi, ki so nam najbolj oddaljeni, ki pa nas na drugi strani popeljejo v udovito podzemlje, nam razkrijejo skrite zaklade, ki jih sodobnega sveta teko odkrijejo. Kredne in paleogenske kamnine, ki grade ozemlje v okolici Rodika, so nastajale na severozahodnem delu nekdanje dinarske karbonatne plošče, za katero je značilno plitvo, razmeroma toplo morje. Kasneje je ozemlje doživljalo razne tektonske premike in s tem povezano mehanje različnih plasti. Dokazi nekdanjega morja so fosili in razne druge najdbe, ki jih hrani muzej na Dunaju. Zadnji pomemben dogodek v geološki zgodovini je razpad karbonatne plošče v eocenu in s tem povezana obsežna poglobitev, v kateri so nastajale flišne plasti. Z vsemi geološkimi spremembami je povezan tudi nastanek premoga, ki so ga na Rodiškem polju kopali več let in je imel visoko grelni vrednost.

V nadaljevanju se srečamo z nam nekoliko bližjimi dogodki, ki pa so (e) vedno zaviti v preteklost in potrebujejo resno razlago. Sestavek *Starejša zgodovina Rodika* avtorja

dr. Božidarja Slap{aka, izrednega profesorja na oddelku za arheologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, obravnava predrimsko arheolo{ko najdi{~e na Ajdov{~ini, 804 m visokem hribu vzhodno od vasi. Raziskave so se za~ele leta 1973. V tej stari utrdbi so `iveli prebivalci, ki niso bili rimskega izvora; `iveli so na svojem ozemlju `e precej pred prihodom Rimljanov v na{e kraje. O njihovi avtohtonosti pri~a tudi leta 1842 najdena fli{na plo{~a v Materiji, na kateri so omenjeni Rundikti kot v pravdi udele`ena stranka. Njihovo ime je kasneje postalo tudi temelj za dana{nje ime vasi in prebivalcev. Kultura teh prebivalcev je bil na dokaj visoki ravni. Izkopali so razli~ne uporabne in okrasne predmete, kot najzanimivej{i pa se pojavlja kulturni objekt na sredini utrdbe. Pomembnost lokacije tega naselja lahko razberemo tudi iz tega, da so ga Rimljani hoteli zavzeti in od tam nadzirati gibanje prebivalstva v dolinah pod seboj. Mimo teh krajev so namre~ vodile pomembne rimske poti.

V nadaljevanju nam dr. Nace {umi, profesor umetnostne zgodovine, predstavi arhitekturo in umetnostno podobo `upnijske cerkve sv.Trojice v Rodiku. Zanimiva je predvsem razlaga, ki jo lahko uporabimo za razumevanje ve~ine cerkva, ki so jih na tem podro~ju zgradili v letih okrog 1650. Govorimo o kra{ki renesansi, ki predstavlja prehodni ~len med gotiko in barokom. Prezbitarij ima {e tradicionalna gotska rebra, tloris se zaklju~uje tristrano. V ta starej{i slog se vklju~ujejo nove kamnose{ke sestavine in predvsem zrcalni oboki v cerkvenih ladjah. Cerkev kot taka gotovo ni vrhunski umetnostnozgodovinski spomenik, vendar zaslu`i vso pozornost in skrb, saj je veren odraz ~asa, v katerem je nastala.

^etri del zbornika je napisal prof. Janez Zupet, profesor na [kofijski klasi~ni gimnaziji v Vipavi. Iz latin{~ine je prevedel in povzel *Katapan* (Catapanus), ki ga je za rodi{ko `upnijo sestavil `upnik Jo`ef Zupan leta 1885, na podlagi starej{ega zapisa iz leta 1823. Katapan je knjiga, ki ureja medsebojne odnose med `upnikom in `upnijo ter farani in nasprotno. V tem priro~nem, v latin{~ini pisanem zvezku najdemo zanimive podatke o `upnijski zgodovini in posameznih dogodkih, ki so zaznamovali preteklost vasi.

Zgoraj predstavljenim strokovnim ~lankom sledijo {e {tirje prispevki, ki so veliko bolj poljudno pisani in se dotaknejo bolj vsakdanjih dogodkov.

V sklopu *Rodi{ka `upnija*, ki sta ga sestavila Jasna Per{olja, predmetna u~iteljica zgodovine in likovne vzgoje, in Milan Pregelj, dipl teolog, `upnik v Rodiku. Beremo lahko o cerkvah, ki so neko~ ali pa {e danes spadajo v rodi{ko `upnijo, in o cerkvenih zavetnikih. Kratko so predstavljena tudi va{ka znamenja in kapelice. Poleg praznovanja obletnice cerkve se moramo spomniti tudi dejstva, da je Rodik od leta 1786 samostojna `upnija. Nastajanju te samostojne cerkvene enote je posve~enih kar nekaj strani, ki nam predstavijo stanje pred osamosvojitvijo in v ~asu do leta 1947, ko so tudi nekateri deli rodi{ke `upnije postali nova, samostojna `upnija. V tem poglavju najdemo tudi sezname duhovnikov in diakonov, ki so delovali v teh krajih, pa tudi temeljne podatke o duhovnikih, ki so rojeni na ozemlju rodi{ke `upnije. Del poglavja, ki govori o va{kih praznikih, se dotakne tistih posebnih slovesnosti, ki niso splo{ne, ampak zna~ilne za Rodik in okolico. Predvsem spoznamo praznovanje zaobljubljenega dneva, opasila in pusta. Na koncu so dodani {e kratki opisi naselji in {tevilo prebivalcev. @al je potrebno ugotoviti, da so te {tevilke zaskrbnjujo~e. Vasi, zlasti v Brkinih, se praznijo in s tem se izgublja tudi bogata dedi{~ina preteklosti.

V kraj{em sestavku je Primo` ^epar, {tudent novinarstva, opisal *bogato pevsko tradicijo* v Rodiku. Stalnica, ki je te kraje vedno spremljala, je bilo petje. Poudariti je treba, da vsaj cerkveni pevski zbor ni nikoli prenehal s svojim delovanjem. V ponos vasi je slu`bovanje u~itelja Antona Heidricha, ki je prav v ~asu svojega bivanja v Rodiku uglasbil 'Bu~i, bu~i, morje Adrijansko'.

Jasna Per{olja je zbrala veliko podatkov o va{kem `ivljenju in jih zdru`ila pod naslovom *Rodi{ki komun*. To poglavje se za~ne z navedbami najstarej{ih pisnih omemb Rodika v srednjem veku. Za zgodovino okoli{kih vasi in tudi celotnega Krasa in Brkinov je pomemben grad Schwarzenegg. Grajski gospodje so imeli namre~ celotno sodno oblast in kot vazali teh ali onih grofov mo~an vpliv na tem obmo~ju. Predvsem za doma~ine je zanimiv popis priimkov in doma~ih hi{nih imen ter hi{nih vzdevkov. Vsaka urejena skupnost ima svoja pravila in taka najdemo

tudi v Rodiku. Pisana ali pa tudi nenapisana pravila so urejala uporabo vode, u`ivanje 'jusa', pomo` pri zidanju hi`, pokopavanju mrtvih in ob porokah. Stoletje, v katerem `ivimo, je pustilo mnogo ran in nere{enih vpra{anj. Nemirnost 20. stoletja je zajeta v delu, ki pa se namenoma no~e spu{ati v ocenjevanje dogodkov in opisovanje tistih bole~ih ran, ki nimajo {e svojega zgodovinskega epiloga. Vas brez kulture je kot ~lovek brez du{e, zato je naravno, da so v tem zborniku omenjene tudi {ole in predvsem prosvetno dru{tvo Josip Jur~i~, ki letos praznuje 120-letnico. Vsem tem opisom sledi {e predstavitev podnebja, rastja, prometnih povezav in gospodarskih dejavnosti.

Leta 1979 je na Filozofski fakulteti z diplomsko nalogo *Dialekt vasi Rodik* diplomirala Mirna Udovi~[uman, profesorica sloven{ine in primerjalne knji`evnosti. Del njene naloge je objavljen tudi v tem zborniku. Predstavitvi rodi{kega nare~ja in umestitvi le-tega med druga slovenska nare~ja sledi nare~ni slovar. Ta ni urejen po abecedi, pa~ pa so v njem navedene besedne dru`ine, povezane z zgradbo ~love{kega telesa in doma~imi opravili.

Zbornik, ki obsega 180 strani, prina{a veliko podatkov, vendar je povsem jasno, da ni zajel vsega, kar bi bilo mogo~e povedati o obravnavanem podro~ju. Jezik posameznih ~lankov je odvisen od njihove vsebine. Posebno bogastvo pa verjetno predstavljajo nare~ni izrazi, ki jih sre~amo tudi med samim besedilom in ne le na koncu, v nare~nem slovarju. Ob branju tega zbornika se ~lovek lahko navdu{i za nadaljevanje raziskovanja, lahko pa mu knjiga vsaj delno pote{i `eljo po poznavanju okolja, ki ga predstavlja.

Milan Pregelj

Eva Masel, Johann Strutz: INTERCULTURALITÀ. Una bibliografia per Alpe-Adria. Letteratura a nord-est 2. Trieste, Alcione Edizioni, 1996, 264 strani

V ~asu nastajanja "nove" Evrope, torej v ~asu tesnej{ega povezovanja dr`av znotraj Evropske zveze, se velikokrat omenja interkulturalnost, in to v povezavi s pojmi, kot so bi- ali multikulturalnost oziroma dvo- ali ve~kulturalnost, bi- ali plurilingvizem oziroma dvo- ali ve~jezi~nost ipd. V ~em je specifi~nost tega pojma, ~e ga primerjamo z ostalimi, bolj uveljavljenimi termini?

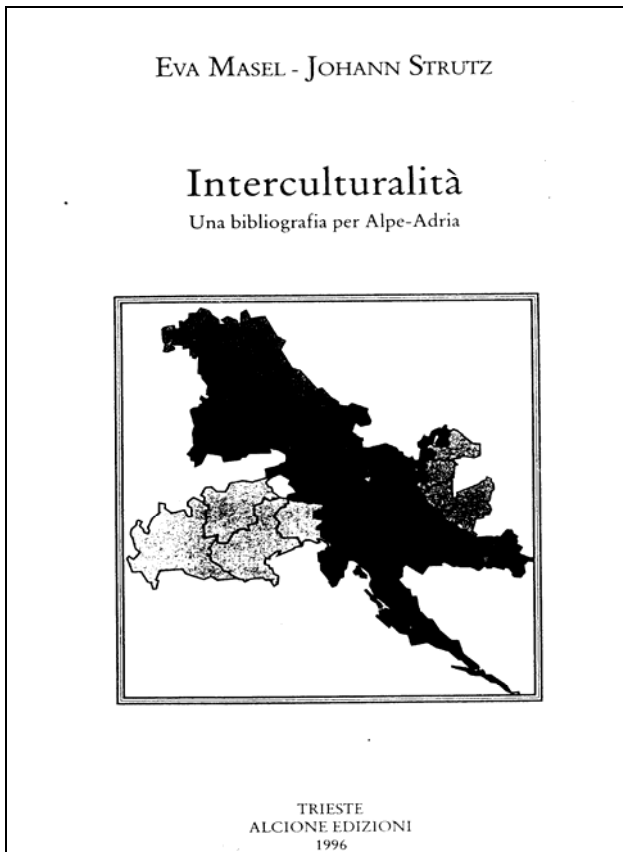
S pojmom interkulturalnosti se ukvarjajo razli~na evropska telesa, ki pospe{ujejo zdru`evanje Evrope oziroma ki si prizadevajo ustvariti dru`bo, temelje~o na enakopravnih odnosih v svetovnem merilu. Slede~ njihovim definicijam, je interkulturalnost proces, katerega rezultat je dru`ba, v kateri sobivajo razli~ne narodne, kulturne in verske skupnosti, in to ne le druga ob drugi (kot je to zna~ilno za multikulturalno dru`bo), pa~ pa v nenehni interakciji, temelje~i na medsebojnem poznavanju in priznanju.¹ Osnova za

interkulturalno dru`bo je torej dobra pou~enost o kulturah sobivajo~ih skupnosti in pa sposobnost sprejeti in priznati vrednote le-teh, tudi ~e gre za manj{e ali ti. nezgodovinske narodne in druge skupnosti. Samo tako je omogo~eno dobro interesni~no in interregijsko sodelovanje, kar je cilj tudi avtorjev bibliografije z naslovom "Interculturalità", ki je iz{la v zbirki Letteratura a nord-est tr`a{ke zalo`be Alcione edizioni. Zalo`ba, ki je specializirana za izdajanje bibliografij, `eli v okviru te zbirke ponuditi vodnike po literaturi italijanskega severovzhoda, ki se je v daljni in bli`nji preteklosti soo~al s pogostimi zgodovinskimi in geografskopoliti~nimi pretresi in za katerega so zna~ilna stikanja razli~nih kultur, kar se odra`a tudi v literaturi.

Avtorja bibliografije, ki se tudi sama poglobljeno ukvarjata z vpra{anji, povezanimi z interkulturalnostjo, uvodoma ugotavljata, da se ta pojem rabi pre{iroke, zato sta ga s pri~ujo~im bibliografskim pregledom `elela omejiti in mu dati to~no dolo~eno vsebino, za katero pa je seveda v prvi vrsti zna~ilna interdisciplinarnost. Tako sta delo razdelila na pet ve~jih sklopov (Kultura, antropologija, etnologija, sociologija; Interkulturalnost; Stiki in konflikti razli~nih kultur; Etnije in narodnostne manj{ine; Zdru`enja in dokumentacijska sredi{a), ki se dalje delijo na poglavja in podpoglavja.

V vseh sklopih, razen v zadnjem, lahko najdemo najprej seznam bibliografij o posameznem podro~ju, nato revij in ostalih teko~ih publikacij, slovarjev in enciklopedij ter seznam splo{ne literature s tega podro~ja. Tem, lahko bi rekli, preglednim poglavjem sledijo za posamezen sklop specifi~na poglavja. Ker so naslovne teme sklopov in poglavij lahko obravnavane z razli~nih vidikov, interdisciplinarno oziroma ker so z interkulturalnostjo povezani zelo raznoteri pojavi, sta bila avtorja najbr` nemalokrat v dvomu, kam kak{no delo uvrstiti, in prav v tak{nem dvomu se v~asih znajde bralec, ko ne ve natan~no, v katerem poglavju iskati `eljeno literaturo. V takem primeru se spla~a pregledati kar vsa poglavja o temah, ki nas zanimajo, saj bomo tako poleg iskane literature na{li {e celo vrsto novih zanimivih naslovov.

Poleg temeljnih del s posameznih podro~ij, ki so lahko tudi starej{ega datuma, je v bibliografijo zajeta predvsem novej{a literatura, povezana s Tr`a{kim, Fur-

1 Prim. tudi definicijo multikulture in interkulture dru`be iz dela "All different all equal" (1995) v ~lanku Petra Rustje "Italijanska knjiga je nam in Avstriji nevarni {a nego italijanski me~" (Annales, 10, 275-284).

lanijo-Julijsko krajino in drugimi de`elami Alpe-Adria, bodisi da je tu nastala bodisi da to obmo~je obravnava. Gre namre~ za prostor, ki je po uvodnih besedah Eve Masel sti~i{~e treh jezikovnih in kulturnih sfer in ki torej nudi {tevilne mo`nosti za preu~evanje vpra{anj, povezanih z interkultureno dru`bo. Tako je velika pozornost posve~ena delom, ki prina{ajo informacije o treh na tem prostoru prisotnih kulturah (italijanski, nem{ki in slovenski) ali pa obravnavajo njihove medsebojne odnose.

^eprav bi se najbr` na{lo {e kak{no zanimivo in koristno delo z obravnavano tematiko, ki ga bibliografija ni zajela, pa je E. Maslovi in J. Strutzu z navedbo ve~ kot 2700 avtorjev (navedenih tudi v imenskem kazalu) z enim ali ve~ deli, na 264 straneh knjige formata 24 x 16,5, uspelo ustvariti iz~rpno bibliografijo, ki je hkrati prikaz raziskovalnega dela v zvezi z interkulturenostjo v zadnjem ~asu v razli~nih, zlasti evropskih dr`avah in torej razkriva ve~je ali manj{e zanimanje posameznih dru`b za to problematiko. Seveda pa znanstvenoraziskovalno delo ni nujno odraz dru`bene politike in, obratno, politi~ne odlo~itve niso vedno sprejete na osnovi preverjenih spoznanj. Veliko {tevilno novej{ih raziskav o vpra{anjih, povezanih z interkulturenostjo, ki so sicer najbr` velikokrat spodbujene prav s politi~no idejo o zdru`eni Evropi, ka`e na to, da je znanstvenoraziskovalno

delo tokrat prehitelo politiko dr`av, ki se pripravljajo na bivanje v ve~kulturni dru`bi. Zato je prav gotovo dobrodo{la vsaka pobuda, ki lahko posredno ali neposredno pripomore k oblikovanju novih strategij najvi{jih politi~nih oblasti, ki bi spro`ile za novonastajajo~o dru`bo nujne premike v ekonomski, jezikovni, kulturni, {olski in splo{ni dru`beni politiki posameznih dru`benih skupnosti. In lahko re~emo, da je pri~ujo~a bibliografija gotovo pomemben korak v tej smeri.

Vesna Gomezel Mikoli~

Vera Kr{i{nik-Buki}: "NARODNOSTNA SESTAVA V OBMEJNEM PROSTORU MED SLOVENIJO IN HRVA[KO - Statisti~ni kazalci narodnostnega (samo)opredeljevanja in maternega jezika po popisu prebivalstva iz leta 1991 s posebnim poudarkom na Slovencih in Hrvatih". Ljubljana, In{titut za narodnostna vpra{anja, 1997, 138 strani

Publikacija "Narodnostna sestava v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrva{ko - Statisti~ni kazalci na-

rodnostnega (samo)opredeljevanja in maternega jezika po popisu prebivalstva iz leta 1991 s posebnim poudarkom na Slovincih in Hrvatih" predstavlja uvodni, prvi zvezek znanstveno-raziskovalnega multidisciplinarnega projekta MEDETNI^NI ODNOSI V OBMEJNEM PROSTORU MED SLOVENIJO IN HRVA[KO. Avtorica publikacije je tudi nosilka navedenega projekta, ki ga izvaja raziskovalna skupina slovenskih raziskovalcev na In{titutu za narodnostna vpra{anja ob strokovnem sodelovanju hrva{kih kolegov in organizacijsko tehni{nem sodelovanju Instituta za migracije in narodnosti iz Zagreba.

Sama vsebinska zasnova projekta datira v leti 1992 in 1993 in se navezuje na temeljni znanstveno-raziskovalni in ravno tako multidisciplinarni in mednarodni projekt dr. Vere Kr{i{nik- Buki} SLOVENC I V PROSTORU NEKDANJE JUGOSLAVIJE IZVEN SLOVENIJE (ki vzporedno {e nadalje te-e).

V prvem, uvodnem delu publikacije avtorica opredeljuje znanstveni interes za mejna obmo-ja in narodnostno tematiko ter temeljne motive za njen nastanek. Poudarja, da so se s prostorskim fenomenom meja do sedaj v slovenskem prostoru morda najve~ ukvarjali geografi. Slovenski in hrva{ki zgodovinarji so ta prostor obravnavali bolj v sklopu {ir{e narodne zgodovine ali v sklopu regionalnih in lokalnih kronik. Z etni-no tematiko na obravnavanem podro-ju so se e tradicionalno, uspe{no in najbolj neodvisno od politi-nih dogajanj in sprememb ukvarjali etnologi. Na podro-ju sociologije je bilo tak{nih raziskav znatno manj, vendar je v zadnjem ~asu bilo opravljenih nekaj zelo pomembnih. Avtorica izpostavlja dve, in sicer: magistrsko nalogo Du{ke Kne`evi} Ho~evar "Identiteta in lokalnost. Primer zgornjekolpske doline" in doktorat Borisa Banovca "Etni-ki identitet i regionalna pripadnost - primjer Istre". Ve~ kot sociologi so se s to tematiko ukvarjali jezikoslovci in sociolingvisti. S pravnega vidika ta prostor {e ni bil dele`en kake primerjalne analize, a vsaj na nekatera tovrstna vpra{anja bo, po mnenju avtorice, posku{ala odgovoriti projektno na-rtovana naloga.

Nadalje avtorica pojasnjuje zgodovinske okoli{ine pojava dr`avne meje med Slovenijo in Hrva{ko, opredeljuje popis prebivalstva kot primarni in neizogiben vir pri obravnavi narodnostne problematike, nikakor pa ne edini niti najpomembnej{i.

Odlo-itev za pri-ujoe dolo-anje mejnega obmo-ja - obmejnega pasu izhaja zlasti iz dveh vrst razlogov oziroma motivov. Prvi so vsebinsko-metodolo{ke, drugi raziskovalno-metodolo{ke narave. Eno od osnovnih teoreti-no-metodolo{kih izhodi{~ projekta, da je vsak obmejni pas med dvema dr`avama, tako tudi ta med Slovenijo in Hrva{ko, posebne vrste regija, avtorica primerja in utemeljuje z oceno S. B. Jonesa, da je vsaka meja skoraj edinstvena in so zato mnoga posplo{evanja dvomljive veljave. Poskus definiranja, opredeljevanja obmejnega pasu ostaja nedokon~an. Klju~nega pomena v obmejnih obmo-jih so interesi prebivalstva, opredeljeni primarno na regionalni ravni. Izbor ob-inskih teritorialnih upravno-

administrativnih okvirov za analizo obmejnega pasu se opravi-uje s pragmati~nostjo, da je ob-inski prostor statisti~no zaokro`eno obdelan in kot vir raziskovalno dostopen. Kot nesporna stalnica ostaja le ozemeljska mejna ~rta med Slovenijo in Hrva{ko.

V drugem delu publikacije Slovenci v obmejnih hrva{kih ob-inah avtorica podaja podatke o Slovincih po zadnjih treh popisih prebivalstva in o splo{ni narodnostni sestavi po zadnjem jugoslovanskem popisu v 17 obmejnih hrva{kih ob-inah, to so: Buje, Buzet, Opatija, Reka - Rijeka, ^abar, Delnice, Vrbovsko,

Duga Resa, Ozalj, Jastrebarsko, Zagreb, Klanjec, Pregrada, Krapina, Ivanec, Vara`din, ^akovec. Tabelarno-kartografska predstavitev slovenskega narodnostnega (samo)opredeljevanja in slovenskega maternega jezika v obravnavanem hrva{kem obmejnem pasu s Slovenijo je podana za vsa naselja v vsaki od zgoraj navedenih ob-in in podkrepljena z zelo preglednimi zemljevidi, za vsako ob-ino posebej.

V tretjem delu publikacije Hrvati v obmejnih slovenskih ob-inah so predstavljeni Hrvati po zadnjih treh popisih prebivalstva in splo{na narodnostna sestava po zadnjem jugoslovanskem popisu v 18 obmejnih slovenskih ob-inah, to so: Piran, Izola, Koper, Se`ana, Ilirska Bistrica, Cerknica, Ribnica, Ko~evje, ^nomelj, Metlika, Novo mesto, Kr{ko, Bre`ice, [marje pri Jel{ah, Ptuj, Ormo`, Ljutomer, Lendava. Izola je vklju~ena dodatno kot 18. ob-ina, ~eprov ni direktno obmejna, je pa naravno del tega geografskega obmo-ja. Tabelarno-kartografska predstavitev hrva{kega (samo)opredeljevanja in hrva{kega maternega jezika v obravnavanem slovenskem obmejnem pasu s Hrva{ko, prikazana po ob-inah in naseljih, je adekvatna predhodnemu prikazu slovenske populacije v hrva{kem obmejnem pasu.

Tabele in karte vsekakor omogo-ajo tudi nekatere splo{ne ugotovitve za celotno obravnavano obmo-je, kar je analizirano v ~etrtem in zadnjem delu publikacije: Primerjalne razse`nosti etni-nih dejstev s slovenske in s hrva{ke strani mejnega obmo-ja.

Na koncu avtorica ponuja smeri neposrednega nadaljnega projektnega raziskovanja. "Zbiranje, selekcija, razvr{~anje, predstavljanje, opis in analiza statisti-nih podatkov, ki se nana{ajo na etni-na dejstva v obravnavanem prostoru, predstavljajo {ele prvo etapo v ~asovno zaporednih korakih in ni`jo stopnjo v kompleksno raziskovalnih metodolo{kih prijemih". Za drugo fazo poudarja, da je e zbrano precej{nje empiri~no gradivo, opravljene so terenske raziskave in v pripravi je e drugi zvezek projekta MEDETNI^NI ODNOSI V OBMEJNEM PROSTORU MED SLOVENIJO IN HRVA[KO, ki naj bi iz{el do polovice leta 1998.

Pri-ujoa publikacija z zbranimi, predstavljenimi in komentiranimi statisti-nimi podatki, predstavlja pomembno izhodi{~no gradivo za nadaljnje terenske in druge raziskave ne samo teko-ih projektov na In{titutu za narodnostna vpra{anja, temve~ tudi za druge raziskovalne projekte. Publikacija lahko slu{i kot priro~nik pri izvajanju in

na-rtovanju posameznih dejavnosti različnih državnih organov, druženih institucij, najbrž pa bo ustregla tudi posameznim interesom, radovednosti, razbijanju kakšnega stereotipa in predsodka.

Karmen Medica